

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา “การช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544 : ศึกษาเฉพาะกรณีผู้เสียหายที่ได้รับการช่วยเหลือในเขตกรุงเทพมหานคร” ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษารวบรวมแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นกรอบความคิด และเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎี

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับผู้เสียหายในคดีอาญาหรือเหยื่ออาชญากรรม

1.2 แนวคิดการช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญาตามปฏิญญาสากลว่า ด้วยหลักความ ยุติธรรมขั้นพื้นฐานของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม และการใช้อำนาจโดยมิชอบ

2. การให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญา

2.1 การให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญาหรือเหยื่ออาชญากรรมในต่างประเทศ

- ประเทศสหรัฐอเมริกา
- ประเทศนิวซีแลนด์
- ประเทศอังกฤษ
- ประเทศออสเตรเลีย
- ประเทศสวีเดน
- ประเทศญี่ปุ่น

2.2 การให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญาหรือเหยื่ออาชญากรรมในประเทศไทย

2.3 รูปแบบการช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544

3. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4. กรอบแนวคิดในการศึกษา

1. แนวคิดทฤษฎี

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับผู้เสียหายในคดีอาญาหรือเหยื่ออาชญากรรม

ความหมายของเหยื่อหรือผู้เสียหายในคดีอาญา

การศึกษาเพื่อพัฒนาระบบการบริการให้แก่เหยื่อนั้น ในเบื้องต้นต้องทำความเข้าใจว่า คำว่า “เหยื่อ” คำว่า “ผู้เสียหาย” และคำว่า “เหยื่ออาชญากรรม” ในที่นี้มีความหมายเดียวกัน ซึ่งแต่ละความหมายได้อธิบายในแง่ของสังคม จิตใจ ใจเชิงอาชญาวิทยา เป็นต้น ในศัพท์ว่า “เหยื่อ” บ้าง ในศัพท์ว่า “ผู้เสียหาย” บ้าง ในศัพท์ว่า “เหยื่ออาชญากรรม” บ้าง ซึ่งในแต่ละท่านได้ให้นิยามความหมายไว้ต่างกันไป ดังนี้ (วัชรินทร์ บัจเจกัญญสกุล, 2535, น. 111)

คำว่า “เหยื่อ” (Victim) มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Victima แปลว่า สัตว์ป่าสำหรับบูชา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ได้อธิบายความหมายของคำว่า “เหยื่อ” หมายถึง อาหารของสัตว์, เครื่องล่อ, ตัวรับเคราะห์ จะเห็นว่าเป็นความหมายที่ได้ให้ไว้ในพจนานุกรมนั้น เพียงในนิยามของเหยื่อธรรมดา มิได้รวมถึงเหยื่อ (Victim) ที่มีความหมายในลักษณะที่เกี่ยวกับอาชญากรรม มิใช่เหยื่อที่เป็นตัวบุคคลที่เกิดขึ้นจากการกระทำผิด ความเสียหาย ความรุนแรง อันเนื่องมาจากการก่ออาชญากรรม

ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) ให้นิยามคำว่า “ผู้เสียหาย” ไว้ว่า หมายความว่า บุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำผิดฐานใดฐานหนึ่ง รวมทั้งบุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทนได้ ซึ่งบัญญัติในมาตรา 4, 5 และ 6

Black Law Dictionary ได้อธิบายความหมายของ “เหยื่อ” (Victim) หมายถึง ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำผิดอาญา หรือละเมิด (The person who is the object of crime or tort)

The American College Dictionary ได้ให้ความหมายของคำว่า “เหยื่อ” ไว้ 4 ความหมายด้วยกัน คือ

1. ผู้ได้รับความทุกข์อันเกิดจากการถูกทำลาย ถูกทำร้าย หรือการกระทำอันเป็นปฏิปักษ์กัน เช่น ผู้ได้รับความทุกข์จากเชื้อโรค หรือการกดขี่ข่มเหง
2. ผู้ถูกล่อลวง เช่น เหยื่อคนโกง
3. บุคคล หรือสัตว์ที่ถูกบูชา เช่น เหยื่อสงคราม
4. สัตว์ที่ถูกนำไปบูชาในพิธีกรรมทางศาสนา

Meiners ได้อธิบายว่า “เหยื่อ” (Victim) หมายความว่ารวมถึงเหยื่อต่าง ๆ คือ เหยื่อจากภัยธรรมชาติ (Victims of Natural Force) เหยื่อจากอุบัติเหตุ (Victims of Accidents) เหยื่อจากการถูกระงัดละเมิดทางแพ่ง (Victims of Civil Wrongs) และรวมถึงเหยื่อที่เกิดจากภัยอาชญากรรม

Stephen Schafer ได้อธิบายว่า “เหยื่ออาชญากรรม” คือบุคคลผู้ได้รับผลกระทบจากความเปี่ยงเบนของสังคม หรือการประกอบอาชญากรรม และไม่มีอาชญากรรมใดที่ปราศจาก “เหยื่ออาชญากรรม”

Black Law Dictionary เรียก “เหยื่อ” หรือ “ผู้เสียหาย” ว่า “เหยื่ออาชญากรรม” และได้อธิบายว่า หมายถึง ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำผิดอาญาหรือละเมิด

คณะกรรมการ Task Force on Services for Victim of Crime แห่งมลรัฐนิวเจอร์ซีย์ ประเทศออสเตรเลีย ได้นิยามความหมายของคำว่า “เหยื่ออาชญากรรม” หมายถึง บุคคล หรือคณะบุคคลที่ได้รับอันตรายทั้งกายและจิตใจ เสียหายต่อทรัพย์สิน เสื่อมเสียสิทธิจากการกระทำหรือละเว้นการกระทำอันเป็นการผิดกฎหมายอาญา รวมตลอดถึงการใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบ

สุดสงวน สุธีสร (2543, น. 1-2) ได้ให้ความหมายของ “เหยื่อ” หมายถึง บุคคลที่ได้รับความเสียหาย ความสูญเสีย ความลำบากเดือดร้อนจากการกระทำต่าง ซึ่งอาจจะเกิดจากคนหรือธรรมชาติได้ เช่น เหยื่อจากอุบัติเหตุ เหยื่อจากอุบัติเหตุทางธรรมชาติ เหยื่อจากโรคภัยไข้เจ็บ เหยื่อจากภัยสงคราม เหยื่อจากการเมืองการปกครอง เป็นต้น

ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ และคณะ (2531, น. 125) ได้ให้ความหมายของ “เหยื่อ” หรือ “เหยื่ออาชญากรรม” หมายถึง ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการก่ออาชญากรรมของผู้กระทำผิด ซึ่งมิได้หมายความว่าผู้ได้รับความเสียหายจากการก่อทำนองนั้น แต่ยังหมายความรวมถึง ผู้เกี่ยวข้องที่ได้รับผลกระทบจากการเสียหายด้วย

วัชรินทร์ บัจเจกวิญญูสกุล (2542, น. 3) กล่าวว่า “เหยื่ออาชญากรรม” หมายถึง เหยื่อที่เกิดจากการกระทำผิดอาญาและการกระทำผิดนั้นจะต้องเกิดความเสียหายรุนแรงต่อเหยื่อ เช่น ถูกฆ่า ถูกทำร้าย ถูกข่มขืน ถูกลักทรัพย์ ถูกชิงทรัพย์หรือปล้นทรัพย์ เป็นต้น และที่สำคัญคือ เหยื่อจะต้องไม่มีส่วนร่วมในการกระทำผิดด้วย หรือเรียกว่า เหยื่อหรือผู้เสียหายที่แท้จริง (Innocent Victim)

พงษ์กฤษณ์ มงคลสินธุ์ (2529, น. 25) ได้จัดระดับความหมายของเหยื่อออกเป็น 5 ระดับ ตามวัตถุประสงค์ในการนำไปใช้ โดย 4 ระดับแรกเป็นการให้ความหมายผู้เสียหายตามนัยทางกฎหมาย คือ

1. หมายถึง บุคคลที่ถูกกระทำโดยพฤติกรรมที่ละเมิดกฎหมายอาญา
2. หมายถึง บุคคลที่ถูกกระทำโดยพฤติกรรมที่ละเมิดกฎหมายอาญาและผู้กระทำถูกจับกุม
3. หมายถึง บุคคลที่ถูกกระทำโดยพฤติกรรมที่ละเมิดกฎหมายอาญาและผู้กระทำถูกฟ้องร้องต่อศาล
4. หมายถึง บุคคลที่ถูกกระทำโดยพฤติกรรมที่ละเมิดกฎหมายอาญาและผู้กระทำถูกพิพากษาลงโทษ

ความหมายทั้ง 4 ระดับนี้ขึ้นอยู่กับระบบของขั้นตอนตามกระบวนการยุติธรรม

5. หมายถึง บุคคลที่ถูกกระทำโดยพฤติกรรมที่ขัดต่อบรรทัดฐาน ไม่จำเป็นต้องเป็นการละเมิดกฎหมายอาญา หรือไม่จำเป็นต้องมีการดำเนินการตามกฎหมายแก่ผู้กระทำผิดนั้น เป็นการให้ความหมายตามนัยทางสังคมวิทยาหรือทางด้านพฤติกรรมศาสตร์

ในแต่ละความหมายเหล่านี้ ล้วนนิยามถึง “เหยื่อ” “ผู้เสียหาย” หรือ “เหยื่ออาชญากรรม” ที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิดอันก่อให้เกิดความเสียหายทั้งแก่บุคคล สถานที่ องค์กร เป็นต้น ซึ่งผลของความเสียหายนั้นมีผู้ได้รับผลนั้น ก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งแก่ตัวผู้กระทำความผิดหรืออาชญากร ผู้เป็นเหยื่อ หรือบุคคล สถานที่ องค์กรอื่น ๆ ทั้งในรูปของความสูญเสียชีวิต ทรัพย์สิน สภาพจิตใจ สิ่งของ สถานที่ หน้าที่การงาน เป็นต้น โครงการศึกษาพัฒนาพัฒนาระบบการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมนี้ มุ่งศึกษาถึงเหยื่อที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรม อันเนื่องมาจากความผิด 3 ประเภท คือ ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ความผิดเกี่ยวกับเพศ ความผิดเกี่ยวกับชีวิตร่างกาย

ประเภทของเหยื่ออาชญากรรม

การแบ่งประเภทของเหยื่ออาชญากรรมนี้จัดแบ่งตามลักษณะต่าง ๆ ของอาชญากรรมตามแต่ละมุมมองของแต่ละบุคคล โดยมีลักษณะและประเภทที่ต่างกัน ดังนี้

Han Von Hentig (อรอนณพ ชูบำรุง, 2533, น. 17-20) ได้อาศัยปัจจัยทางจิต สังคม และลักษณะทางกายภาพของเหยื่อเป็นหลักในการกำหนดประเภทของเหยื่ออาชญากรรม เขาได้ชี้ให้เห็นถึงเหยื่อที่เป็นมาโดยกำเนิดกับเหยื่อที่เกิดขึ้นเพราะสังคมเป็นเหตุ โดยได้แยกเหยื่อออกเป็น 13 ประเภท คือ

1. ผู้เยาว์ (The young) ผู้เยาว์เป็นผู้ที่อ่อนแอและขาดประสบการณ์ ง่ายต่อการถูกทำร้าย ร่างกายยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร ความรู้สึกทางศีลธรรมยังมีไม่มากพอ เด็กอาจจะถูกฆ่าเพื่อทรัพย์สินก็ได้ หากมีการประกันชีวิตไว้ การจับตัวเด็กไปเรียกค่าไถ่ก็เป็นความผิดอีก

อย่างหนึ่ง ยิ่งกว่านั้นพวกอาชญากรมักจะใช้เด็กช่วยในการประกอบอาชญากรรม หากผู้เยาว์เป็นผู้หญิงด้วยแล้วก็จะตกเป็นเหยื่อในทางเพศอย่างที่ได้พบเห็นกันอยู่ในปัจจุบัน

2. ผู้หญิง (The Female) ผู้หญิงเป็นประเภทของเหยื่ออาชญากรรมที่มีความอ่อนแออีกพวกหนึ่ง หญิงวัยรุ่นมากมายต้องตกเป็นเหยื่อของการฆาตกรรมในบางครั้ง หลังจากถูกระทำร้ายได้รับทุกข์ทรมานเพราะตัณหาหาคะของอาชญากร ส่วนผู้หญิงแก่ ๆ ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินเพราะอาจจะเป็นคนมั่งคั่งร่ำรวย ผู้เป็นอาชญากรนั้นส่วนมากเป็นผู้ชาย จึงย่อมมีกำลังเหนือกว่าผู้หญิง ยกเว้นความผิดด้านการรักร่วมเพศซึ่งมีอยู่เป็นส่วนน้อย ในกรณีเช่นนี้ภาวะทางกายภาพของผู้หญิงเป็นสิ่งที่กำหนดให้มีการกระทำความผิดทางเพศ

3. คนแก่ (The old) คนแก่มักจะตกเป็นเหยื่อเกี่ยวกับทรัพย์สินเงินทอง คนแก่อยู่ในช่วงอายุที่คือครองตำแหน่งต่าง ๆ ไว้มากที่สุดในการสะสมความมั่งคั่งร่ำรวยและการใช้อำนาจเพื่อก่อให้เกิดความมั่งคั่ง แต่คนแก่ก็มีความอ่อนแอในทางร่างกาย บางที่จิตใจก็อ่อนแอไปด้วย คนอ่อนแอที่มีความมั่งคั่งย่อมล่อแหลมต่ออันตราย เป็นเหยื่อที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการเบียดเบียน ความอ่อนแอของคนแก่ทำให้เกิดความยากลำบากในการหามาตรการพิเศษมาปกป้องคุ้มครอง สิ่งหนึ่งที่จะป้องกันได้ก็คือการลงโทษอย่างหนักแก่ผู้ที่ทำให้คนแก่ต้องตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม

4. คนที่บกพร่องทางจิตและวิกลจริต (The mentally defective and other mentally deranged) คนพวกนี้เป็นกลุ่มใหญ่โตอีกกลุ่มหนึ่งที่น่าจะตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมอย่างแท้จริง พวกวิกลจริต พวกเป็นโรคพิษสุราเรื้อรัง พวกติดยาเสพติด พวกเป็นโรคประสาทหรือพวกที่มีจิตบกพร่องในลักษณะอื่น ๆ เป็นพวกที่อยู่ในฐานะที่เป็นเปี้ยล่างของพวกอาชญากร

5. พวกที่อพยพมาจากที่อื่น ๆ (The immigrants) พวกนี้เป็นพวกที่ง่ายแก่การถูกระทำร้าย เพราะขาดประสบการณ์ มีความยากจน ปรับตัวในวัฒนธรรมใหม่ได้โดยยาก มีปัญหาเรื่องความสัมพันธ์กับผู้อื่น อาจจะถูกคดโกงจากอาชญากรในรูปแบบต่าง ๆ ได้

6. พวกชนกลุ่มน้อย (The minorities) ชนกลุ่มน้อยก็มีฐานะแบบเดียวกันกับผู้ที่ย้ายเข้ามาใหม่ ได้รับความไม่เท่าเทียมกันกับประชากรส่วนใหญ่ทั้งในแง่กฎหมายและในแง่ความเป็นจริง โอกาสที่จะตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมก็มีมากขึ้น

7. พวกที่เป็นคนโง่โดยกำเนิด (The dull normals) คนพวกนี้เกิดมาเพื่อเป็นเหยื่ออาชญากรรมโดยแท้ เหตุผลมีว่าการที่คนหลอกลวงผู้อื่นจนประสบผลสำเร็จนั้นใช้ว่าเขาจะเป็นคนฉลาดที่หาไม่ แต่เป็นเพราะความโง่เง่าของเหยื่อของเขาต่างหาก พฤติกรรมของคนโง่โดยกำเนิดนั้นก็มีความคล้ายคลึงกับพฤติกรรมของพวกที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ และพวกชนกลุ่มน้อยนั่นเอง เราอาจจะจัดคน 3 พวกนี้ไว้เป็นประเภทเดียวกันก็ได้

8. พวกที่มีใจหดหู่ (The depressed) คนพวกนี้ต้องตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมเพราะภาวะทางจิตใจ ทักษะคติของคนหดหู่ นั้นมักจะเฉยเมยและยอมจำนน ขาดคุณสมบัติในการต่อสู้ ขาดการต่อต้าน จึงเปิดโอกาสให้ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมได้ คนหดหู่ นั้นมักจะอ่อนแอทั้งในแง่ร่างกายและใจ และนี่คือเหตุที่อาจจะทำให้ตกเป็นเหยื่อได้

9. พวกโลภ (The acquisitive) คนพวกนี้จัดเป็นเหยื่ออาชญากรรมชั้นเลิศอีกพวกหนึ่ง ความโลภนั้นอาจจะทำให้เกิดอาชญากรรมและอาจจะทำให้เป็นเหยื่ออาชญากรรมได้ด้วย พวกองค์การอาชญากรรม พวกข่มขู่เอาเงิน พวกนักการพนัน พวกต้มตุ๋น และคนชั่วประเภทอื่น ๆ คุกฉวยประโยชน์จากความโลภของเหยื่อนั่นเอง เราอาจจะพบคนโลภที่ตกเป็นเหยื่อได้ในทุกชั้นของสังคม

10. พวกเสเพล (The wanton) คนพวกนี้นับเป็นเหยื่ออาชญากรรมอีกพวกหนึ่ง แต่ก็ไม่อาจจะให้เหตุผลได้ชัดเจนนัก ไม่ว่าจะมองในแง่กฎหมายหรือในแง่ประเพณีของสังคม

11. พวกโดดเดี่ยวและพวกอกหัก (The Lonesome and the heartbroken) การตกเป็นเหยื่อของคนพวกนี้ได้เป็นไปเพื่อเงินทอง แต่เพื่อความสุขและการเป็นเพื่อนร่วมทางคนพวกนี้นอกจากจะเป็นเหยื่อของการฆาตกรรมแล้ว ยังจะตกเป็นเหยื่อของการโจรกรรม การฉ้อโกงและการข่มขู่เอาเงินอีกด้วย

12. พวกที่ตกอยู่ในความทุกข์ทรมาน (The tormentor) ลักษณะของเหยื่ออาชญากรรมประเภทนี้ก็คือการขาดความมีไหวพริบอย่างคนธรรมดาสามัญ เป็นพวกที่ทำให้สถานการณ์ตึงเครียดได้ ต้องตกเป็นเหยื่อในบรรยากาศของความตึงเครียดที่เขาสร้างขึ้นด้วยตนเอง

13. พวกที่ถูกตัดโอกาส ถูกละเลย และต่อสู้เพื่อศักดิ์ศรีของตนเอง (The blocked, exempted, and fighting) เหยื่อที่ถูกตัดโอกาสก็คือบุคคลซึ่งอยู่ในสถานการณ์ที่ประสบความสูญเสีย ไม่อาจจะดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต่อสู้ เช่น นายธนาคารที่เงินขาดมือก็หาทางโกงเงินเพื่อจะช่วยเหลือตัวเองให้ปลอดภัย อาชญากรรมประเภทรุนแรง บางอย่างนั้น เหยื่ออาชญากรรมอาจจะหันกลับมาต่อสู้บ้าง เหยื่อประเภทนี้จึงไม่ยากที่จะตกเป็นเหยื่อของผู้อื่น ความจริงแล้วเหยื่อที่ต่อสู้กลับนี้น่าจะตัดออกจากประเภทของเหยื่อได้ เพราะการต่อสู้กลับ หมายถึงการต่อต้านหรือการขัดขืน เหยื่อประเภทนี้จึงไม่น่าจะจัดเข้าประเภทใดได้

นอกจากนั้น ในหนังสือชื่อ The Criminal and His Victim ของ Hans Von Hentig ได้อธิบายลักษณะของผู้ที่มีแนวโน้มที่จะตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมออกเป็น 11 ประเภท คือ

1. เด็ก
2. ผู้หญิง

3. คนชรา
4. คนที่มีความผิดปกติทางจิต
5. พวกผู้อพยพ ชนกลุ่มน้อย คนที่มีสติปัญญาโง่ทึบ
6. คนที่มีความกดดัน
7. คนโลก
8. คนเสเพล
9. คนโดดเดี่ยว หรือคนอกหัก
10. คนที่ทนทุกข์ทรมาน
11. ผู้ที่ถูกตัดโอกาส ถูกละเลยทอดทิ้ง และเร่ร่อนต่อสู้อยู่ชีวิตเอง

ทฤษฎีการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการตกเป็นเหยื่อในปัจจุบันสามารถกล่าวแบ่งเป็นทฤษฎีดังต่อไปนี้
(สุดสงวน สุธีสร, 2543, น. 6-11)

1. ทฤษฎี Victim Precipitation (การมีส่วนร่วมของเหยื่อ) โดย Marvin Wolfgang อธิบายว่าเหยื่อบางคนเป็นตัวกระตุ้น ทำให้ตัวเองเผชิญกับเหตุการณ์ที่นำไปสู่การบาดเจ็บ หรือความตายได้ ซึ่งตัวเหยื่ออาจมีพฤติกรรมที่แสดงออกมาหรือหนึ่งเฉยก็ได้

พฤติกรรมที่แสดงออก (Active Precipitation) เช่น เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้น ตัวเหยื่ออาจใช้คำขู่ หรือคำท้าทาย หรืออาจเป็นผู้ช่วยก่อนหรือเริ่มก่อนในการทำร้ายก็ได้ รูปแบบนี้เรียกว่า “victim-precipitation crime” หรืออาชญากรรมที่เหยื่อมีส่วนร่วม โดย Marvin Wolfgang ปี 1958 ได้ศึกษาการฆาตกรรมของอาชญากร ได้สรุปพฤติกรรมของเหยื่อกระตุ้นให้อาชญากรต้องฆ่า ตัวอย่างเห็นจากการประทุษร้ายในร้านคาราโอเกะต่าง ๆ หรือจากการที่ภรรยาถูกประทุษร้าย และขู่ว่าจะมาฆ่าสามี จนต้องฆ่าสามี เป็นต้น

ในปี 1971 Menachem Amir ศึกษาการข่มขืนและสรุปว่า ผู้หญิงที่ถูกข่มขืน มักจะมีความสัมพันธ์กับผู้ข่มขืน เช่น กรณีการข่มขืนของคู่บัดดี้ที่เรียกว่า Date rape แสดงให้เห็นว่าทั้งชายและหญิง ไปเกี่ยวข้องกันจากความยินยอมพร้อมใจของทั้งสองฝ่าย แต่เป็นความโรแมนติกที่ยังขาดความสนิทสนม เมื่อสถานการณ์เลยเถิด ฝ่ายหญิงขัดขืนจึงกลายเป็นการข่มขืน ซึ่งดูเหมือนจะไม่รุนแรงเท่ากับการข่มขืนจากคนที่ไม่เคยรู้จัก ที่เรียกว่า Stranger rape อย่างไรก็ตาม มีนักกฎหมายหญิงหลายระดับพูดถึงการข่มขืนของคู่บัดดี้ว่าเป็นการข่มขืน เช่นเดียวกับการข่มขืนอื่น ๆ เพราะฝ่ายชายได้ทำให้หญิงรู้สึกหมดทางสู้ กลัวจนไม่กล้าต่อสู้จนทำให้ถูกมองว่าฝ่ายหญิงมีส่วนร่วมในการมีเพศสัมพันธ์ หรือมีความสมัครใจในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

เมื่อคดีขึ้นสู่ศาลฝ่ายหญิงจึงเป็นฝ่ายเสียเปรียบ การตัดสินใจชนิดที่โทษผู้ตกเหยื่อ เช่น กรณีข่มขืน เพราะการใส่กระโปรงสั้นลายลูกไม้ โดยไม่ใส่ชุดชั้นใน แสดงถึงหญิงเป็นคนถามหาพฤติกรรมให้โดนข่มขืน (asked for it, the way she was dressed) หรือแต่งตัวเพื่อโฆษณาขายด้านเพศ (was advertising for sex) และโยนความผิดส่วนหนึ่งให้แก่หญิง เป็นต้น

การอยู่เฉย (Passive Precipitation) ของเหยื่อเกิดโดยเหยื่อไม่รู้ตัวเลยว่าจากบุคลิกภาพส่วนตัวของผู้ได้ไปข่มขืน หรือยั่วยักฝ่ายหนึ่ง เช่น กรณีการแข่งขันการสมัครงาน การเลื่อนตำแหน่ง เรื่องความรัก เป็นต้น บางครั้งตัวเหยื่ออาจไม่เคยพบกับผู้กระทำ (Attacker) เลยก็ได้ บางคนไม่รู้เลยว่ามีคนประเภื่อนี้อยู่ด้วย ผู้กระทำจะทำร้ายเหยื่อ เมื่อตัวเขาารู้สึกว่าจะแพ้แก่ตัวเหยื่อ

อีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นบ่อย กลุ่มเหยื่อถูกจัดให้อยู่ในพวกหรือกลุ่ม ๆ หนึ่ง ที่ทำให้ผู้กระทำรู้สึกกลัวไม่ปลอดภัย ทำลายชื่อเสียง เกียรติยศ สถานะ รวมถึงเศรษฐกิจความเป็นอยู่ต่าง ๆ ที่เรียกว่า อาชญากรรมแห่งความเกลียด (Hate Crime) กรณีผู้อพยพลี้ภัยที่ย้ายมาอยู่ในชุมชน ในประเทศอเมริกา ทำให้อเมริกันชน รู้สึกว่าถูกแข่งขัน ในเรื่องของการแย่งงาน ความมั่นคงในชีวิต ความเป็นอยู่เดิม ๆ เปลี่ยนไป ทำให้เกิดความเกลียดกลัว กลุ่มผู้ลี้ภัยเลยเป็นเป้าหรือเหยื่อให้ถูกกระทำต่าง ๆ นานา เช่น กรณีกลุ่มคนขาวใส่ถุงคลุมศีรษะเข้าร้านขายของชำ ของคนจีนโดยไม่เคยรู้จักกันมาก่อน ได้ทำลายของในร้านเสียหาย เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปในทฤษฎีไม่ว่าจะ Active หรือ Passive Precipitation ในบางกรณีไม่ใช่อาชญากรรมทั้งหมด การกระทำหรือการแสดงออกของเหยื่อมีส่วนทำให้เกิดอาชญากรรมขึ้น

2. ทฤษฎี Live Style (รูปแบบของวิถีชีวิต) นักอาชญาวิทยา Gary Sensen, and David Brownfield เชื่อว่า รูปแบบของวิถีชีวิตของคนทำให้ตนเป็นเหยื่ออาชญากรรมได้ จากข้อมูลสถิติปรากฏว่า สาเหตุการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมเกิดจากการอยู่เป็นโสด การคบค้ากับชายหนุ่ม ไปเที่ยวตามสวนสาธารณะยามวิกาล และอาศัยอยู่แถบชานเมือง อาจกล่าวได้ว่าการลดความเสี่ยงของการตกเป็นเหยื่ออาจทำได้โดยการอยู่บ้านยามค่ำคืน ย้ายมาอาศัยในตัวเมือง ไม่ไปเที่ยวตามที่สาธารณะ หาเงินให้มากขึ้น และการมีคู่ครอง จะเห็นได้ว่าการตกเป็นเหยื่อเกิดจากวิถีของการใช้ชีวิตของคนแต่ละคน

วิถีชีวิตที่มีความเสี่ยงสูง (High Risk) เช่น เด็กหนุ่มวัยรุ่นจะมีความเสี่ยงสูงในการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม ซึ่งถ้าพิจารณาจากวิถีชีวิตแล้ว ตั้งแต่เด็กหนุ่มออกเดินทางจากประตูบ้านไปถึงโรงเรียน จนไปถึงการคบค้ากับเพื่อน เป็นต้น

3. Routine Activities นักทฤษฎี Lawrence Cohen, and Marcus Felson ได้ทำวิจัยเกี่ยวกับกิจวัตรประจำวันของคน ทำให้ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมได้ จากแนวความคิดที่ว่าทุกวันนี้คนหลายหลากอยากฝ่าฝืนกฎหมายเพื่อแก้แค้น ความโลภ และแรงจูงใจอื่น ๆ อาชญากรรมล่าเหยื่อ (Predatory Crime) คือ ประเภทอาชญากรรมที่รุนแรงต่อบุคคล หรือประทุษร้ายต่อทรัพย์สินที่เกิดจากการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของแต่ละบุคคล ทำให้เกิด

1. เป้าหมายที่เหมาะสม เช่น บ้านที่มีทรัพย์สินอยู่พร้อม
2. การขาดการดูแลของผู้เฝ้า เช่น ปราศจากคนเฝ้าบ้าน ตำรวจสายตรวจเจ้าของบ้าน เพื่อนบ้าน เพื่อน ญาติ

3. มีกลุ่มของวัยรุ่นที่ไม่มีงานทำอยู่ร่วมกัน

สรุปทั้งสองทฤษฎี คือ ทฤษฎีวิถีชีวิต และทฤษฎีกิจวัตรประจำวัน ได้ให้ความสำคัญคือ เหยื่อที่ตกเป็นกลุ่มเสี่ยง

1. คนที่อาศัยอยู่ในแหล่งที่เกิดอาชญากรรมสูง
2. การออกจากบ้านตอนกลางคืน
3. การแต่งตัวด้วยเครื่องประดับที่มีค่า
4. ดื่มสุรา ทำให้ขาดสติ
5. การอยู่โดดเดี่ยวในสังคม โดยปราศจาก เพื่อน ญาติพี่น้อง ครอบครัว ที่คอยดูแลซึ่งกันและกันอยู่

1.2 แนวคิดการคุ้มครองผู้เสียหายในคดีอาญาโดยรัฐ ตามปฏิญญาสากลว่าด้วย หลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานของผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรม และการใช้อำนาจโดยมิชอบ

ในการดำเนินคดีอาญา ต่างมุ่งเน้นที่จะคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้กระทำผิด และภายใต้กระบวนการเดียวกันนี้ผู้เสียหายต้องช่วยเหลือตนเองในการเรียกร้องค่าเสียหายจากผู้กระทำผิด ซึ่งบางครั้งไม่สามารถเรียกร้องได้เนื่องจากไม่สามารถได้ตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ หรือผู้กระทำผิดไม่อยู่ในฐานะที่สามารถชดเชยค่าเสียหายได้ จึงเป็นเหตุให้ผู้เสียหายไม่ได้รับความเป็นธรรม ด้วยตระหนักถึงปัญหานี้จึงได้มีมติที่ประชุมสมัชชาใหญ่ที่ 40/34 ของการประชุมใหญ่สหประชาชาติ ว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรม และการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด ครั้งที่ 7 ในปี ค.ศ.1985 ได้รับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานของผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรม และการใช้อำนาจโดยมิชอบ (Declaration of Basic Principle of Justice for

Victims of Crime and Abuse of Power) โดยมีปรัชญาพื้นฐานให้ผู้เสียหายในคดีอาญาต้องได้รับการยอมรับ และได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสมกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตามปฏิญญาสากลดังกล่าวได้วางหลักการไว้สองส่วน ในส่วนแรกได้ให้ความสำคัญกับผู้เสียหายที่เกิดจากการกระทำผิดทางอาญา ในส่วนที่สองได้ให้ความสำคัญกับผู้เสียหายที่เกิดจากการบิดเบือนอำนาจ โดยในส่วนแรกได้กำหนดมาตรฐานการคุ้มครองผู้เสียหายไว้สี่ประการ ดังนี้

1) การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม (Access to Justice and fair Treatment) วัตถุประสงค์ของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาก็คือ “ความยุติธรรม” ที่รัฐจะต้องมีมาตรการให้ความคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพของบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของระบบความยุติธรรมทางอาญา มิใช่เพราะเหตุผลทางมนุษยธรรมเพียงอย่างเดียว แต่ที่สำคัญยังเป็นการสร้างหลักประกันให้กับประชาชนว่า รัฐซึ่งเป็นผู้อำนวยความสะดวกยุติธรรม ต้องทำหน้าที่ด้วยความเป็นธรรม โดยที่ปฏิญญาสากลว่าด้วยหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานของผู้เสียหายและการใช้อำนาจโดยมิชอบได้กำหนดมาตรฐานการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม (Access to Justice and fair Treatment) ไว้ดังนี้

1.1 ผู้เสียหายควรได้รับการปฏิบัติด้วยความรู้สึกเมตตา เคารพถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีสิทธิเข้าถึงกลไกของกระบวนการยุติธรรม และได้รับการเยียวยาตามกฎหมายของประเทศ เพื่อบรรเทาความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับ

1.2 กลไกของฝ่ายตุลาการ ฝ่ายบริหาร ควรเอื้ออำนวยให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยา ผ่านกระบวนการต่าง ๆ ที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการด้วยความรวดเร็ว ยุติธรรม ไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย และสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ ทั้งที่ผู้เสียหายควรได้รับการบอกกล่าวถึงสิทธิในการได้รับการเยียวยาโดยผ่านกลไกเหล่านั้น

1.3 กระบวนการทางฝ่ายตุลาการ ฝ่ายบริหาร ที่จะตอบสนองความต้องการของผู้เสียหาย ควรปฏิบัติ ดังนี้

1.3.1 แจ้งให้ผู้เสียหายทราบถึงบทบาท (Role) และขอบเขต (Scope) กำหนดเวลา (Timing) และการดำเนินการในคดี โดยเฉพาะความผิดอาญาที่ร้ายแรง ซึ่งผู้เสียหายได้ขอทราบข้อมูลข่าวสารนั้น

1.3.2 เมื่อสิทธิส่วนบุคคลของผู้เสียหายถูกระทบกระเทือน จึงควรให้ผู้เสียหายได้แสดงทัศนคติเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน

1.3.3 การจัดการให้มีการช่วยเหลือผู้เสียหาย (Assistance) ตามสมควรตลอดกระบวนการทางกฎหมาย

1.3.4 กำหนดมาตรการที่จำเป็นต่าง ๆ โดยลดความไม่สะดวกของผู้เสียหาย เพื่อปกป้องสิทธิส่วนบุคคล และให้หลักประกันในความปลอดภัย (safety) จากการข่มขู่และการลี้ภัยในครอบครัวของผู้เสียหายและพยานที่เกี่ยวข้อง

1.3.5 หลีกเลี่ยงความล่าช้าในการพิจารณาคดี การสั่งการใด ๆ และการพิพากษาคดี สำหรับผู้เสียหาย

1.4 ควรจัดให้มีกลไก ในการระงับข้อพิพาทอย่างไม่เป็นทางการ รวมถึงการไกล่เกลี่ยอนุญาโตตุลาการ และความยุติธรรมตามจารีตประเพณีท้องถิ่น ควรทำให้เป็นประโยชน์ตลอดจนการแก้ไขเยียวยาแก่ผู้เสียหาย

ด้วยเหตุนี้ รัฐต้องจัดให้มีการบริหารงานยุติธรรมทางอาญา โดยมีกลไกที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เสียหายมีสิทธิเข้าถึงกลไกในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม ความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร การได้รับการเอาใจใส่จากบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม การดำเนินคดีด้วยความรวดเร็ว และเป็นธรรม การได้รับแจ้งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความเป็นไปของคดีในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่กระทบถึงสิทธิในชีวิต และความปลอดภัยของผู้เสียหาย รวมทั้งโอกาสในการที่จะได้รับการช่วยเหลือจากการบริการ และการได้รับการเยียวยาจากรัฐในทุกกรณี

แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา มีกฎเกณฑ์ และขั้นตอนที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่ซับซ้อน รัฐจึงต้องแสวงหาเครื่องมือขึ้นมา เพื่อใช้ระงับข้อพิพาท โดยมีวัตถุประสงค์ในอันที่จะคุ้มครองสังคมให้สงบสุข เช่น การไกล่เกลี่ยอนุญาโตตุลาการ กลไกดังกล่าวขึ้นอยู่กับความต้องการ และจำเป็นของประชาชนในประเทศนั้น ๆ

2) การชดเชยค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาโดยผู้กระทำความผิด (Restitution)

ประวัติความเป็นมาของแนวคิดเกี่ยวกับการชดเชยค่าเสียหายไว้ (อัศวิน วัฒนวิบูล และ อมรรัตน์ กริยาผล, 2530, น. 51-53)

การชดเชยค่าเสียหาย (Restitution) ในปัจจุบันไม่ใช่สิ่งใหม่ แม้ข้อมูลในระยะต้นจะไม่ชัดเจนกระจัดกระจาย แนวความคิดเกี่ยวกับการชดเชยค่าเสียหาย ได้มีมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณแล้ว ปรากฏในนวนิยายของ Homer ซึ่ง Achilles ถูกตีเตียนที่ไม่ยอมรับข้อเสนอนในการชดเชยโดย Agamemnon เตือนว่า ความตายของพี่น้องอาจได้โทษได้โดยการชดเชยค่าปรับ เมื่อผู้กระทำความผิดจ่ายค่าปรับก็สามารถกลับบ้านเป็นอิสระ หรือคำวิงวอนของ Hebrews ที่มีต่อ Mosaic “การวิงวอนชดเชยเป็นสิทธิพิเศษของผู้บาดเจ็บที่พึงมีต่อผู้กระทำความผิด” การชดเชยค่าปรับแทนความตาย พบทั่วไปในชาติอาหรับ อาหรับ ยิว และมีตลอดไปจนถึง Turkish Empire

ในอินเดียสมัย Sutra พวก Indian Hinduism ก็มีการชดใช้ค่าสินไหม การทดแทน (Compensation) เป็นสิทธิที่ผู้กระทำผิดต้องรับผิดชอบ และถือว่าผู้กระทำผิดเป็นหนี้ภักดิ์ที่ชดใช้ในสมัยมนุการทดแทนถือเสมือนกับการไถ่บาปที่สามารถให้ได้โดยพระ ซึ่งจะพบอิทธิพลของศาสนาเช่นกันในชาติอิสลาม

กฎหมายฮัมบูรามี อายุประมาณ 190 ก่อนคริสต์ศักราช ซึ่งมีชื่อเสียงในการป้องกันอาชญากรรมอย่างโหดร้าย และบางกรณีผู้กระทำผิดต้องชดใช้ถึงสามเท่าของความเสียหาย พันธะไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของผู้เสียหาย แต่มุ่งหมายในการเพิ่มโทษโดยวิธี ตาต่อตา ฟันต่อฟัน การชดใช้เสมือนเป็นการแก้แค้นของผู้เสียหายไม่ใช่การทดแทนความเสียหายของผู้เสียหาย การทดแทนค่าเสียหายให้ผู้เสียหายส่วนมากเป็นความเสียหายทางทรัพย์สินมากกว่าความบาดเจ็บของบุคคล การชดใช้เป็นเรื่องของสังคม ซึ่งต้องการระงับข้อพิพาทระหว่างคู่อริ หรือระหว่างครอบครัว มากกว่าเป็นการชดใช้ในฐานละเมิด

กฎหมายสิบสองโต๊ะสมัยโรมัน อายุประมาณ 450 ปีก่อนคริสต์ศักราช บังคับให้ผู้กระทำผิดชดใช้และเป็นมาตรการเพิ่มโทษ โดยระบุให้ขโมยที่ไม่ถูกจับในขณะที่กระทำผิด จะต้องจ่ายสองเท่าของทรัพย์สินที่ขโมยพบในบ้านผู้ใดต้องจ่ายสามหรือสี่เท่า ถ้าเขาอาศัยในบ้านที่ค้นพบ และสี่เท่าถ้าเขาเป็นผู้ลักทรัพย์นั้น

การทดแทนในรูปแบบอื่นก็พบโดย นักมานุษยวิทยา Tyler ใน Arabia เขาสังเกตว่าเผ่าที่อยู่นอกเมืองจะทำการแก้แค้นนองเลือด แต่เผ่าในเมืองใช้การชดใช้โดยผู้กระทำผิดต่อบุคคลเพื่อป้องกันสังคม เผ่าเยอรมันผู้กระทำผิดถูกทำให้อับอายเป็นการทดแทนซึ่งจะลดความพยายามของผู้เสียหายลง กฎหมายเยอรมันโบราณ Facitus การฆ่าผู้อื่นจะถูกชดใช้โดยการปรับ และปราสาทจะถูกยึดถ้าครอบครัวนั้นยอมรับ

เมื่อจบยุคกลางที่แสดงถึงความใกล้ชิดของการชดใช้ค่าเสียหายกับการลงโทษ ซึ่งต่อมาได้มีอิทธิพลต่อระบบกฎหมายต่าง ๆ ทั้งระบบแอ่งโกแซกซอน และระบบกฎหมายเยอรมัน ในระยะต่อมาแม้เป็นการยากที่จะชี้จุดเริ่มต้นของการพัฒนาการแบบใหม่ จากการควบคุมของชุมชนมาสู่การใช้อำนาจของรัฐตามกฎหมายอาญาในการชดใช้ค่าเสียหายจากอาชญากรรม การชดใช้ได้ถูกระบุจำนวนอย่างละเอียด ในกฎหมาย Leges Larbarorum ซึ่งมีความสับสนมาก แต่ระบบกฎหมายแอ่งโกแซกซอน ก็ได้รับไปใช้เช่นกัน กฎหมาย Friedlosigkei ถ้าผู้กระทำผิดไม่เต็มใจหรือไม่สามารถที่จะจ่ายจำนวนที่จำเป็นแล้ว เขาจะถูกประกาศเป็นคนนอกกฎหมาย เขาจะถูกมองเป็นส่วนเกินและอาจถูกใครฆ่าโดยไม่ผิดกฎหมายได้ ในขณะที่การปฏิบัติหน้าที่ของศาลเยอรมันในศตวรรษที่ 16 และ 17 เรียกว่า Adhesive procedure (Adharionprozess) ที่เปิด

โอกาสให้ศาลอาญาใช้ดุลยพินิจกับคำขอของผู้เสียหายสำหรับค่าชดใช้ในคดีอาญา ประมวลกฎหมายอาญาในศตวรรษที่ 19 ของเยอรมันก็ยังรับความคิดนี้จนปัจจุบันแต่ความคิดของการชดใช้ที่มีอยู่นี้เป็นเพียงธรรมเนียมประเพณีเท่านั้น

ความสนใจต่อบทบาทของผู้เสียหายเริ่มเป็นที่สนใจขึ้นบ้างในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และช่วง 40 ปีของคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีนักปราชญ์เพียงไม่กี่คนที่สนใจบทบาทของผู้ตกเป็น ผู้เสียหาย จนกระทั่งในราวปี ค.ศ. 1940-1950 ความสนใจต่อผู้เสียหายได้พัฒนาสูงขึ้น ด้วย ผลงานของ Han Von Hentig ในหนังสือ The Criminal and His Victim จัดพิมพ์โดยมหาวิทยาลัยเยล และต่อมาผู้เสียหายก็ได้รับการศึกษามากขึ้น นักอาชญาวิทยาได้เริ่มมองเห็นว่าผู้เสียหายก็มี บทบาทอย่างสำคัญ ในการก่อให้เกิดอาชญากรรมและได้กำเนิดวิชาที่เรียกว่า ศาสตร์ว่าด้วยเหยื่อ หรือผู้เสียหาย (Science the Victim or Victimology) บุคคลสำคัญซึ่งกล่าวกันว่าเป็นผู้ให้กำเนิด วิชานี้ได้แก่ Mcndelsohn นักกฎหมายชาวรูมาเนีย และระยะหลังได้มีนักอาชญาวิทยาที่สำคัญ ทำการศึกษาบทบาทผู้เสียหายมากขึ้นตามลำดับ

ความหมายของการชดใช้ค่าเสียหาย

การชดเชยค่าเสียหาย (Restitution) แก่ผู้เสียหายโดยผู้กระทำผิด ได้พัฒนาการ มาจากการพิจารณาถึงประเภทของความผิดที่เกิดขึ้นจากตัวอาชญากร ประเภทของความผิด ลักษณะของการกระทำความผิด อันนำไปสู่แนวคิดในการชดเชย ทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้น แก่ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของการกระทำความผิดนั้น การชดใช้ค่าเสียหายนี้ มีลักษณะเป็นการลงโทษ แต่มีความแตกต่างจากโทษปรับ ในประเด็นว่าการชดใช้ค่าเสียหายแก่อาชญากรรมเป็น กระบวนการที่กฎหมายกำหนดให้ผู้กระทำผิดชดใช้ค่าเสียหายจากอาชญากรรมให้แก่บุคคลผู้ถูก ประทุษร้ายนั้นโดยตรง ส่วนโทษปรับเป็นการเจาะจงให้ผู้กระทำผิดชดใช้ค่าเสียหายแก่รัฐ (ประเสริฐ เมฆมณี, 2525, น. 38)

Burt Galaway, and Joe Hudso (1978, p. 1, อ้างถึงใน ประเสริฐ เมฆมณี, 2525, น. 39) ได้อธิบายถึงการชดใช้ค่าเสียหายไว้ว่า เป็นการแทรกแซงโดยเจ้าหน้าที่กระบวนการ ยุติธรรมที่ต้องการให้ผู้กระทำผิดทำการจ่ายเงินหรือบริการแก่ผู้เสียหาย จากผลของอาชญากรรม ทางตรงหรือทางอ้อม

Stephen Schafer (1968, p. 50) กล่าวว่า การชดใช้ค่าเสียหายแห่ง อาชญากรรม มิได้หมายถึงการชดใช้ที่เป็นตัวเงินเสมอไป อาจจะเป็นการชดใช้ในรูปแบบอื่นที่ เหมาะสมแก่กรณีความผิดนั้น ๆ ก็ได้ เช่น การขอขมาลาโทษต่อผู้เสียหาย หรือการทำงานให้แก่ ผู้เสียหาย เพื่อตอบแทนชดใช้ในความผิดนั้น ๆ เป็นต้น

ระบบการชดใช้ค่าเสียหาย

Stephen Schafer (อัญชลี ฉายสุวรรณ, 2534, น. 57-58) ได้แบ่งระบบการชดใช้ค่าเสียหายด้วยการพยายามแยกโดยปรัชญากฎหมายและวิธีการดำเนินการเป็นเกณฑ์และสรุประบบการชดใช้ค่าเสียหายให้ผู้เสียหายเป็น 3 ระบบ คือ

1. ระบบ Damages เป็นการดำเนินคดีที่ถือว่าเป็นสิทธิทางแพ่ง กฎหมายอาญาไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องในเรื่องค่าเสียหายของผู้เสียหายเลย เป็นการแยกกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญาอย่างเด็ดขาด อาชญากรรมถือว่าเป็นความผิดต่อรัฐ ได้แก่ อินเดียน ปากีสถาน โดยคำร้องขอค่าทดแทนจะแยกจากระบบทางอาญา ผู้เสียหายจะสามารถเยียวยาความบาดเจ็บได้จากศาลแพ่งตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

2. ระบบ Restitution แม้จะดำเนินการด้วยคำตัดสินของศาลอาญา แต่ก็ถือว่าเป็นสิทธิทางแพ่ง และเป็นระบบที่พบมากที่สุด แตยากในการปรับใช้ในการปฏิบัติงานของศาล เพราะจะต้องเข้าใจความแตกต่างของความผิดทางแพ่ง และอาญา และศาลมักปฏิเสธที่จะบังคับคำขอ คำร้องนี้ ไม่เหมือนคำร้องในคดีแพ่งทั่วไป และถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของคดีอาญา ในเยอรมันรู้จักกันในนาม Adhariansprozess และฝรั่งเศสรู้จักกันในชื่อ L'action civil ถือว่าผู้เสียหายเป็นคู่ความทางแพ่งเท่านั้น ในอังการีความเสียหายก็สามารถยื่นในการพิจารณาคดีอาญา ความจริงแล้วระบบนี้เน้นที่คุณสมบัติของคำร้อง ของผู้เสียหายในทางแพ่ง ระบบนี้จะดำเนินคดีคำร้องตามบทบัญญัติของคดีแพ่งเป็นระบบที่คำร้องมักถูกหาว่าเป็นอุปสรรค ศาลอาญามักให้ไปพิจารณาในศาลแพ่ง เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องทางแพ่งศาลจะได้ไม่ถูกหันเหไปจากการพิจารณาคดีอาญา ซึ่งได้แก่ โดมินีกัน ฝรั่งเศส ฮอลแลนด์ อังการี อิสราเอล นอร์เวย์ สวีเดน ในบางระบบเช่น อังกฤษ อังการี อิสราเอล ได้กำหนดจำนวนเงินที่ศาลจะสั่งจ่ายชดเชยให้ได้ เพื่อเป็นการป้องกันการหักเหความสนใจของศาลจากคดีอาญา ระบบนี้จึงเพียงให้ความสะดวกในการฟ้องต่อศาลที่ดำเนินคดีอาญาเท่านั้น

3. ระบบ Restitution มีลักษณะผสมระหว่างสิทธิทางแพ่งและทางอาญา การดำเนินคดีทำในศาลอาญา ผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเลือกดำเนินคดีในศาลแพ่งหรือศาลอาญาก็ได้ การชดใช้มีลักษณะเป็นการลงโทษอยู่ด้วย การชดใช้ในระบบนี้แบ่งเป็น 3 แบบ

3.1 The Fine-Like Restitution or Compensation fine เป็นการปรับเพื่อการชดใช้ มีลักษณะคล้ายสินไหมในกฎหมายโบราณของไทย รูปแบบนี้เป็นที่รู้จักในสวิสที่เรียกว่า Busse เยอรมัน นอกจากนี้ได้แก่ สหรัฐอเมริกา เม็กซิโก มีลักษณะเป็นหนี้ทางการเงินที่กำหนดให้ผู้กระทำผิดใช้เป็นเสมือนค่าทำขวัญแก่ผู้เสียหายและเป็นการเพิ่มโทษของศาลอาญา

3.2 เป็นระบบที่คล้ายกับระบบแรก แต่ศาลไม่ถูกจำกัดในการให้ชดใช้ค่าเสียหายต่อผู้เสียหาย และอาจให้ผู้กระทำผิดจ่ายเงินมากกว่าความเสียหายที่แท้จริง เช่น สองหรือสามเท่าของความบาดเจ็บจริง ซึ่งพบในกฎหมายบางรัฐของสหรัฐอเมริกา เช่น ฮาวาย ซึ่งเป็นการลงโทษที่เกินความเสียหายที่แท้จริง ถ้าผู้กระทำผิดชำระเงินครบก็จะปล่อยโดยปราศจากการลงโทษ การให้ชดใช้แทนการลงโทษ ศาลอาญาจึงต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ

3.3 เป็นการให้การชดใช้ค่าเสียหายเพื่อเป็นเงื่อนไขในการยุติการดำเนินคดีอาญา ผู้กระทำผิดมีหนี้ต้องชดใช้ผู้เสียหาย การดำเนินคดีอาญาจะยุติชั่วคราว และผู้กระทำผิดจะได้รับการปล่อยโดยไม่ลงโทษ มีลักษณะคล้ายกับเงื่อนไขคุมประพฤติ มีบางรัฐในสหรัฐอเมริกาเป็นต้น

ส่วนการทดแทนค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาโดยรัฐ นั้น Stephen Schafer ได้กล่าวไว้ 2 ประการ คือ

1. ระบบ Compensation มีลักษณะเป็นสิทธิทางแพ่ง และดำเนินคดีโดยศาลอาญา แต่ได้มีแหล่งเงินทุนสนับสนุนโดยรัฐ ได้แก่ คิวบาในสมัยก่อนคาสโตร การทดแทนนี้ไม่ใช่โทษ แม้จะเป็นการตัดสินโดยศาลอาญาก็ตาม เป็นการที่รัฐเข้ามาทำหน้าที่ เป็นการแก้ไขความบกพร่องที่ไม่อาจป้องกันผู้เสียหายจากอาชญากรรม คิวบาได้จัดให้มีกองทุนทดแทนสะสมขึ้น ซึ่งมีแหล่งรายได้จากหลายทางโดยเฉพาะค่าปรับที่รัฐปรับให้ผู้กระทำผิดจ่ายแก่รัฐ แต่คิวบาก็มีนโยบายที่พยายามเรียกเงินคืนจากผู้กระทำผิด เงินก็จะกลับมาสู่กองทุน แต่ทางปฏิบัติคิวบาก็ขาดแคลนเงินในกองทุนไม่เพียงพอ

2. ระบบ Compensation มีคุณลักษณะเป็นกลาง และมีกระบวนการพิจารณาคำร้องเป็นพิเศษจากการทดแทนโดยรัฐที่ช่วยผู้เสียหายที่มีความจำเป็นเนื่องจากผู้กระทำผิดไม่สามารถชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายให้เพียงพอได้ โดยมีคณะกรรมการทดแทนความเสียหายพิจารณาคำร้องของผู้เสียหาย

รูปแบบของการชดใช้ค่าเสียหาย

รูปแบบการชดใช้ค่าเสียหายของผู้กระทำความผิด อัศวิน วัฒนวิบูลย์ และอมรรัตน์ กริยาผล (2530, น. 55) ได้จัดรูปแบบไว้ 3 ประการ คือ

1. การชดใช้ด้วยเงิน ผู้กระทำผิดถูกศาลสั่งให้ใช้เป็นค่าเสียหายแก่ผู้เสียหาย ผู้กระทำผิดอาจได้รับการปล่อยภายใต้การคุมประพฤติ หรือพักการลงโทษ โดยศาลกำหนดเงื่อนไขคุมประพฤติหรือพักการลงโทษให้จ่ายเงินเป็นการชดใช้ค่าเสียหายหรือโดยการหักรายได้ของนักโทษที่มีคดี 0 ระหว่างอยู่ในเรือนจำ เป็นต้น

2. การชดใช้ด้วยการบริการชุมชน เป็นการให้ผู้กระทำผิดชดใช้ความเสียหายให้แก่ชุมชน อาจโดยการทำงานสาธารณะต่าง ๆ ในวันหยุด เช่น ดูแลเด็ก ทำความสะอาด ทำงานในองค์การกุศลของรัฐโรงพยาบาล หรืองานอื่นที่เหมาะสมกับคุณลักษณะความรู้ความสามารถ ความรับผิดชอบของผู้กระทำผิด

3. การชดใช้ด้วยการบริการโดยตรงแก่ผู้เสียหาย เป็นการทํางานส่วนตัวให้แก่ผู้เสียหายเป็นการชดใช้ เช่น ทำสวนให้ผู้เสียหาย ขอมมาต่อผู้เสียหาย เป็นต้น การชดใช้เหล่านี้ อาจเหมาะกับเด็กกระทำผิดมากกว่าผู้ใหญ่

ประเสริฐ เมฆมณี (2525, อ้างถึงใน อัญชลี ฉายสุวรรณ, 2533, น. 59-60) ได้แบ่งรูปแบบของการชดใช้ค่าเสียหายที่แสดงให้เห็นความรับผิดชอบต่อผู้เสียหายและผู้กระทำผิด ในกระบวนการชดใช้ที่น่าสนใจ รวม 3 ประเภท คือ

1. การชดใช้ค่าเสียหายทางจิตใจ (Spiritual Restitution) Stephen Schafer มีความเห็นว่าการชดใช้ค่าเสียหายจากอาชญากรรม อย่างน้อยที่สุดก็ช่วยบรรเทาทางจิตใจของผู้เสียหาย โดยการให้ผู้เสียหายพบปะสนทนากับอาชญากร เพื่อให้ผู้เสียหายได้มีโอกาสระบายความรู้สึกและความสูญเสียที่ได้รับจากอาชญากรรม นอกจากจะเป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้อาชญากรรู้สึกตระหนักในความผิดแล้ว การรับสารภาพผิดของอาชญากร ก็ยังมีผลช่วยลดภาวะความตึงเครียดทางจิตใจของผู้เสียหายได้อีกประการหนึ่ง แต่แนวคิดนี้เป็นที่คัดค้านของนักอาชญาวิทยาทั่วไป ในประเด็นว่า ให้ผู้เสียหายได้ระบายความรู้สึกแก่อาชญากรย่อมมีทั้งผลดีและผลเสีย ผู้เสียหายมักแสดงอารมณ์ของความโกรธแค้นก้าวร้าวหรือไม่อาจจะยับยั้งความรุนแรงทางอารมณ์ได้ จึงได้แสดงพฤติกรรมโต้ตอบต่ออาชญากรอย่างรุนแรงเกินขอบเขต ซึ่งอาจทำให้ผู้กระทำผิดมีจิตใจแข็งกร้าวหรือกระด้างยิ่งขึ้น จนเป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขให้กลับความประพฤติก็เป็นได้

2. การชดใช้ค่าเสียหายแบบสร้างสรรค์ความรับผิดชอบต่อ (Creative Restitution) เป็นแนวความคิดร่วมระหว่างศาสตราจารย์ Albert Eglash, and Ernest Papanet ซึ่งสนับสนุนให้ศาลสั่งให้ผู้กระทำผิดชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายที่ถูกประทุษร้าย เพื่อเป็นการทดแทนหรือบรรเทาโทษจำคุก เนื่องจากอาชญากรรมที่เกิดขึ้น เป็นการประทุษร้ายต่อผู้เสียหายโดยตรง จึงถือเป็นความรับผิดชอบต่อผู้กระทำผิดที่จะต้องชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย ถ้าสามารถใช้การชดใช้ค่าเสียหายทดแทนการลงโทษจำคุกได้อย่างสมเหตุสมผลแล้ว นอกจากเป็นการทำให้ผู้กระทำตระหนักถึงความเสียหายของอาชญากรรมที่มีต่อผู้อื่น ยังมีผลดีต่อการแก้ไขพฤติกรรมของอาชญากรอีกด้วย ทั้งยังเป็นผลดีลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการควบคุมผู้กระทำผิดไว้ในเรือนจำได้โดยตรง อย่างไรก็ตามสำหรับผู้มั่งคั่งย่อมเป็นมาตรการที่จะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ โดย

คำนึงถึงหลักดุลยภาพแห่งการป้องกันและยับยั้งอาชญากรรมกับหลักความเหมาะสมในการชดเชยค่าเสียหายประกอบกันเสมอ

3. การชดเชยค่าเสียหายโดยสมัครใจของผู้กระทำผิด (Spontaneous Restitution) เป็นรูปแบบของการชดเชยค่าเสียหายจากความสมัครใจหรือความรู้สึกตระหนักในความผิดของอาชญากรโดยตรง การชดเชยค่าเสียหายในประเด็นนี้จะมีผลในทางสมานความเข้าใจและความเห็นอกเห็นใจระหว่างอาชญากรกับผู้เสียหายมากกว่าการชดเชยในรูปแบบอื่น กล่าวคือ เมื่อผู้กระทำความผิดยอมชดเชยค่าเสียหายด้วยความเต็มใจแล้ว ย่อมเป็นผลให้ผู้เสียหายมีความรู้สึกเห็นอกเห็นใจและพร้อมที่จะให้อภัยแก่ผู้กระทำผิดหรือหายโกรธเคืองชุ่นแค้น เสียสละจนถึงขั้นที่จะไม่คิดใจเรียกร้องค่าเสียหาย หรือไม่คำนึงถึงจำนวนและมูลค่าแห่งการชดเชยค่าเสียหายนั้น จากผู้กระทำผิดเลยก็เป็นได้

นอกจากนั้น คณะกรรมการปฏิรูปกฎหมายคานาดา ค.ศ.1976 ได้เสนอแนวทางปฏิบัติว่า ด้วยการชดเชยค่าเสียหาย มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. การชดเชยค่าเสียหาย หมายถึงการที่ผู้กระทำผิดได้ชดเชยค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหายซึ่งได้รับความสูญเสียเท่าที่ผู้กระทำผิดจะถึงสามารถชดเชยได้

2. การชดเชยค่าเสียหายแห่งอาชญากรรม มิได้หมายถึง การชดเชยที่ใช้เป็นตัวเงินเสมอไป อาจจะเป็นการชดเชยในรูปแบบที่เหมาะสมแก่กรณีความผิดนั้น ๆ ก็เป็นได้ เช่น การขอขมาลาโทษต่อผู้เสียหาย หรือการทำงานให้แก่ผู้เสียหาย เพื่อตอบแทนชดเชยในความผิดนั้น ๆ เป็นต้น

3. การชดเชยค่าเสียหายแห่งอาชญากรรม นอกจากจะต้องคำนึงถึงหลักความสามารถแห่งการชดเชยค่าเสียหายของผู้กระทำผิดหรือเงื่อนไขการลงโทษอย่างอื่น ๆ ประกอบแล้ว ยังจำเป็นต้องพิจารณาถึงหลักความยินยอมเห็นพ้องของผู้เสียหายโดยตรงอีกด้วย

4. การชดเชยค่าเสียหายที่เป็นตัวเงิน ควรจะได้กำหนดจำนวนเงินและหลักการเงื่อนไขปฏิบัติไว้อย่างแจ่มแจ้ง

5. ในกรณีที่ผู้กระทำผิดจงใจปฏิเสธ ไม่ชดเชยค่าเสียหาย ตามคำสั่งของศาล ศาลอาจจะใช้การลงโทษจำคุก หรือมาตรการบังคับอื่น ๆ ลงโทษให้เหมาะสมกับฐานความผิดก็ได้

ในรายงานเสวนาทางวิชาการเรื่อง “รัฐธรรมนูญใหม่กับกระบวนการยุติธรรม” โดยมีนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมหลายท่านเข้าร่วมการเสวนา ได้สรุปและเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงแก้ไขรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมของไทยไว้หลายแนว ในส่วนที่เกี่ยวกับผู้เสียหาย หรือเหยื่อในกระบวนการยุติธรรมนี้ ได้มีข้อเสนอแนะในการจัดรูปแบบการให้การช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมโดยการจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ผู้บริสุทธิ์ขึ้นในกระบวนการ

ยุติธรรม เพื่อให้การเยียวยาแก่บุคคลที่ต้องรับความเสียหายจากการดำเนินคดีอาญา จากกรณีต่าง ๆ ดังนี้ (สำนักงานอัยการสูงสุดร่วมกับสถาบันกฎหมายอาญา, 2540, น. 150-151)

1. ผู้ต้องหาที่ถูกควบคุม (ขัง) อยู่ในระหว่างการดำเนินคดีแล้วต่อมาศาลพิพากษาว่า เขามีผู้กระทำความผิด

2. ผู้ที่ถูกศาลพิพากษาลงโทษไปแล้ว ต่อมาปรากฏพยานหลักฐานว่าเขาไม่ใช่ผู้กระทำความผิด (ดำเนินคดีผิดตัว)

อัญชลี ฉายสุวรรณ (2534, น. 56) ได้แยกลักษณะของการชดเชยค่าเสียหาย ซึ่งไม่ได้จำเพาะเฉพาะการจ่าย “เงิน” อย่างเดียว แต่ได้แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. การชดเชยค่าเสียหายที่เป็นตัวเงินแก่ผู้เสียหาย
2. การชดเชยค่าเสียหายโดยการให้บริการด้านต่าง ๆ แก่ผู้เสียหาย
3. การชดเชยค่าเสียหายที่เป็นตัวเงินแก่ชุมชนหรือรัฐ
4. การชดเชยค่าเสียหายโดยการให้บริการด้านต่าง ๆ แก่ชุมชนหรือรัฐ

สุดสงวน สุธีสร (2543, น. 61) ได้แยกลักษณะการชดเชยค่าเสียหายให้แก่เหยื่ออาชญากรรมออกเป็น 3 รูปแบบ คือ

1. การชดเชยความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมโดยรัฐ
2. การชดเชยความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมโดยผู้กระทำความผิดหรืออาชญากร
3. การชดเชยความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมโดยชุมชน

ขั้นตอนการดำเนินงานเกี่ยวกับการชดเชยค่าเสียหาย

ในขั้นตอนของการดำเนินงานเพื่อการให้การช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมนั้น ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ และคณะ (2531, น. 132-133) ได้สรุปไว้ดังนี้

ขั้นตอนการดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรมและระบบย่อย สามารถจะแบ่งประเภทของระบบย่อยในกระบวนการยุติธรรมตามลักษณะของวัตถุประสงค์ของการดำเนินการได้ 3 ประเภท ดังนี้

ประเภทแรก ระบบย่อยในกระบวนการยุติธรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสงเคราะห์เหยื่ออาชญากรรม ได้แก่ ตำรวจและอัยการ จากการพิจารณาถึงขั้นตอนการดำเนินงานของตำรวจและอัยการที่มีต่อเหยื่ออาชญากรรมแล้วจะเห็นได้ว่าทั้งตำรวจและอัยการมีแนวโน้มที่จะสงเคราะห์เหยื่ออาชญากรรมมากกว่าผู้กระทำความผิด โดยสามารถวิเคราะห์แนวการปฏิบัติของตำรวจและอัยการได้ว่า มีวัตถุประสงค์เพื่อจะจับกุมตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษได้ แม้จะมีบทบัญญัติของกฎหมายให้พนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการพิจารณาสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาได้ เมื่อ

พยานหลักฐานไม่เพียงพอแต่โดยทั่วไปแล้วในการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนก็มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะรวบรวมพยานหลักฐานให้มากที่สุดจนสามารถสั่งฟ้องผู้ต้องหาได้ และเมื่อพนักงานอัยการฟ้องผู้ต้องหาเป็นจำเลยต่อศาลก็จะพยายามดำเนินการสืบพยานในศาลเพื่อที่จะให้ศาลพิพากษาลงโทษจำเลย ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่าระบบตำรวจและอัยการ ซึ่งเป็นระบบย่อยในกระบวนการยุติธรรมจะมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเคราะห์เหยื่ออาชญากรรม

ประเภทที่สอง ระบบย่อยในกระบวนการยุติธรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเคราะห์ทั้งเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิดซึ่งได้แก่ หนายความ แต่วัตถุประสงค์นี้จะเกิดขึ้นพร้อมกันในขณะที่เดียวกันไม่ได้ กล่าวคือ หนายความซึ่งเป็นฝ่ายเหยื่ออาชญากรรมก็จะมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเคราะห์เหยื่ออาชญากรรม และในทำนองเดียวกันหนายความของฝ่ายผู้กระทำผิดก็จะมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเคราะห์ผู้กระทำผิด ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับกรณีที่หนายความจะรับเป็นหนายให้กับฝ่ายไหน เว้นแต่ในบางกรณีที่ศาลตั้งหนายให้กับจำเลยตามกฎหมาย หนายความผู้นั้นก็ย่อมมีวัตถุประสงค์เป็นไปตามบทบาทที่ได้รับ

ประเภทที่สาม ระบบย่อยในกระบวนการยุติธรรมที่มีวัตถุประสงค์เป็นกลาง ได้แก่ ศาลโดยที่ในการพิจารณาคดีต่าง ๆ ศาลจะยึดถือการวางตัวเป็นกลางโดยเคร่งครัด และต้องการจะให้ความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย วัตถุประสงค์ในการดำเนินการของศาลจึงเป็นไปเพื่อรักษาความเป็นกลาง มิได้มีเจตนาที่จะส่งเคราะห์ทั้งฝ่ายเหยื่ออาชญากรรมและฝ่ายผู้กระทำผิด ดังนั้นจะเห็นได้จากการที่ศาลพิจารณาว่าเหยื่ออาชญากรรมมีฐานะเป็นเพียงพยานผู้หนึ่งที่มาเบิกความต่อศาลเท่านั้น (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, 2546, น. 48-55)

3) การชดเชยความเสียหายโดยรัฐ (Compensation)

สิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญา ได้ถูกกระบวนการยุติธรรมและสังคมต่างได้ละเลย แต่กลับให้ความสำคัญและพยายามหาวิธีแก้ไขผู้กระทำผิด ตลอดจนให้การคุ้มครองสิทธิต่างๆ ฉะนั้นในทางกลับกันกระบวนการยุติธรรมและสังคมก็ควรให้ความสำคัญแก่ผู้เสียหาย ด้วยเหตุนี้ปัญญาสากลว่าด้วยหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยมิชอบ จึงได้กำหนดกรอบและมาตรฐานขั้นต่ำให้ประเทศสมาชิกเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการในการสร้างหลักประกันสิทธิอันเป็นพื้นฐานของผู้เสียหายในคดีอาญาภายใต้ระบบกฎหมาย เศรษฐกิจ สังคม การเมืองของแต่ละประเทศ และเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามปัญญาดังกล่าว

แนวคิดการชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาโดยรัฐ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาและสังคม ได้พยายามศึกษาหาวิธีแก้ไขฟื้นฟู และคุ้มครองสิทธิของผู้กระทำผิดเพื่อให้บุคคลดังกล่าวได้กลับตนเป็นคนดีและอยู่ในสังคม

ต่อไป ขณะเดียวกันผู้เสียหาย ซึ่งเป็นผู้ได้รับผลร้ายจากการกระทำผิดโดยตรงกลับถูกละเลย จึงได้มีแนวคิดที่จะสร้างความเป็นธรรมในสังคม โดยให้รัฐเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย โดยมีเหตุผลสนับสนุน 2 ประการ ดังนี้

1. รัฐมีหน้าที่รับผิดชอบในการป้องกันอาชญากรรม ดังนั้นรัฐควรต้องรับผิดชอบในการชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหาย เพราะรัฐไม่สามารถคุ้มครองพลเมืองของตนให้ปลอดภัยจากอาชญากรรมนั้นได้
2. เป็นกรขยายบริการทางด้านสวัสดิการสังคม ด้วยแนวคิดที่ว่ารัฐสมควรที่จะต้องให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องการความช่วยเหลือโดยเฉพาะผู้ตกเป็นผู้เสียหาย ซึ่งได้รับความเสียหายที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

หลักการการชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาโดยรัฐ

ระบบความยุติธรรมทางอาญามุ่งที่จะควบคุมอาชญากรรมมากกว่าการป้องกัน กล่าวคือ การป้องกันประชาชนผู้บริสุทธิ์มิให้ตกเป็นผู้เสียหาย อย่างไรก็ตามหากประชาชนต้องตกเป็นผู้เสียหาย รัฐก็ควรมีความรับผิดชอบเบื้องต้นในการชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายจากกองทุนสาธารณะ ดังนั้น ปฏิญญาสากลว่าด้วยหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานของผู้เสียหาย หรือเยื่ออาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยมิชอบ ได้กำหนดหลักการชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาโดยรัฐไว้ว่า “เมื่อการชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายไม่สามารถได้รับชำระเต็มจำนวนจากผู้กระทำผิด หรือโดยทางอื่น รัฐต้องพยายามจัดให้มีการชดเชยความเสียหายทางการเงิน” ดังนี้

1. ผู้เสียหายที่ได้รับอันตรายแก่ร่างกาย หรือได้รับความเสียหายแก่ร่างกาย หรือจิตใจ อันเป็นผลจากการกระทำผิดอาญาที่ร้ายแรง และบุคคลดังกล่าวต้องไม่มีส่วนร่วมในการกระทำผิด
2. ครอบครัวของผู้เสียหาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ต้องอยู่ในความอุปการะของบุคคลที่ต้องเสียชีวิต หรือไร้ความสามารถอันเนื่องมาจากการตกเป็นผู้เสียหายจากการกระทำผิดอาญาในข้อ 1

กลไกการชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาโดยรัฐ

1. จัดตั้งเป็นคณะกรรมการซึ่งอยู่ในรูปของ “องค์กรกึ่งตุลาการ” โดยคณะกรรมการจะทำหน้าที่พิจารณาความเสียหาย และทำการจ่ายค่าชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหาย เช่น ประเทศอังกฤษ คณะกรรมการประกอบด้วยทนายความ ถูกแต่งตั้งโดย The Home Secretary หลังปรึกษากับ Lord Chancellor คณะกรรมการนี้สังกัดกระทรวงยุติธรรม และคำวินิจฉัยของคณะกรรมการเป็นที่สุด ประเทศสหรัฐอเมริกา “คณะกรรมการ” ซึ่งได้รับการแต่งตั้ง

โดยผู้ปกครองรัฐ (Governor) โดยคำแนะนำยินยอมของสภา Senate ประเทศญี่ปุ่นได้จัดตั้งในรูปของคณะกรรมการความปลอดภัยแห่งชาติ

2. ศาล เป็นผู้มีอำนาจในการวินิจฉัยการจ่ายค่าชดเชยความเสียหาย เช่น มลรัฐแมสซาชูเซต

3. หน่วยงานในลักษณะอื่นเป็นผู้มีอำนาจในการพิจารณาจ่ายค่าชดเชยความเสียหาย เช่น มลรัฐแคลิฟอร์เนีย บริหารโดย State Social Welfare Director เป็นต้น

นอกจากนี้การชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญา รัฐจำเป็นต้องมีแหล่งเงินทุนเพื่อจัดสรร โดยแหล่งเงินทุนดังกล่าว จะทำให้การชดเชยความเสียหายเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. รัฐจัดสรรจากภาษีของประชาชนเป็นงบประมาณประจำปีของรัฐโดยตรง เช่น ประเทศออสเตรเลีย ประเทศญี่ปุ่น

2. รัฐจัดตั้งกองทุนเพื่อชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหาย โดยเงินที่ได้มานั้นอาจได้จากค่าปรับในคดีอาญา เช่น ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา

อย่างไรก็ตามประเทศต่าง ๆ ได้ดำเนินการชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับระบบกฎหมาย เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง แต่มีส่วนคล้ายคลึงกัน 3 ประการ คือ

1. ทุกประเทศให้ความสำคัญแก่ความผิดเกี่ยวกับเพศ ชีวิต และร่างกาย

2. ในการพิจารณาจ่ายค่าชดเชยความเสียหาย ได้นำเอาประเด็นเรื่องการมีส่วนร่วมในการกระทำผิดของผู้เสียหาย การอยู่อาศัยในครอบครัวเดียวกันของผู้กระทำผิดกับผู้เสียหาย มาเป็นองค์ประกอบในการพิจารณาจ่ายค่าชดเชยความเสียหาย

3. มีระบบคณะกรรมการเป็นกลไกสำคัญในการพิจารณาจ่ายค่าชดเชยความเสียหายในคดีอาญาโดยรัฐ

4) การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญา (Assistance)

ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมเป็นผู้ได้รับผลร้ายจากผู้กระทำผิด ดังนั้นชุมชนหรือองค์กรต่าง ๆ จึงต้องร่วมมือให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมไม่ว่าทางด้านร่างกาย จิตใจ ทรัพย์สิน อุปกรณ์ดำรงชีพ ดังนั้นปัญญาสากลว่าด้วยหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยมิชอบ ได้วางกฎเกณฑ์การช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญา ดังนี้

4.1 ผู้เสียหายควรได้รับสิ่งของที่จำเป็น ได้รับการช่วยเหลือทางการเงินด้านสังคมโดยองค์กรของรัฐ

4.2 ผู้เสียหายควรได้รับการแจ้งข้อมูลเกี่ยวกับสาธารณสุข บริการทางสังคม และอื่น ๆ ที่จัดไว้แล้ว

4.3 ตำรวจ บุคลากรในระบบยุติธรรมและการแพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ รวมทั้งบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ควรได้รับการฝึกอบรมเพื่อให้บริการแก่ผู้เสียหายตามความเหมาะสมและรวดเร็ว

4.4 ในการจัดให้บริการ และช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายควรได้รับการสงเคราะห์ โดยเฉพาะผู้เสียหายที่ต้องการความช่วยเหลือพิเศษเพราะเหตุที่ได้รับ ความทุกข์ทรมานจากความเสียหาย หรือเนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ ตามที่กล่าวไว้ในหลักเกณฑ์ข้อ 3 (สนัญญา กิจทวี, 2546, น. 19-26)

2. การให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญา

2.1 การให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญาในต่างประเทศ

ประเทศสหรัฐอเมริกา

ตั้งแต่ปี 1990 เป็นต้นมา ในทุก ๆ มลรัฐของสหรัฐได้ตระหนักถึงสิทธิในทางกฎหมายของเหยื่ออาชญากรรมและหลาย ๆ มลรัฐ ได้จัดให้มีการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาไว้ในรัฐธรรมนูญของมลรัฐ และในปัจจุบันมีจำนวนถึง 50 รัฐ ที่มีกฎบัตรว่าด้วยสิทธิของเหยื่อ (Victims' Bill of Rights) และมีมลรัฐจำนวน 29 มลรัฐ ที่มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้มีบทคุ้มครองเหยื่อไว้ในรัฐธรรมนูญ กฎหมายคุ้มครองสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมฉบับแรกในระดับรัฐของประเทศสหรัฐอเมริกา คือ พระราชบัญญัติคุ้มครองเหยื่อและพยาน ค.ศ.1982 (Victim and Witness Protection Act, 1982 (VWPA)) และจากการเริ่มต้นประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ ได้มีกฎหมายอื่น ๆ ประกาศใช้อีกหลายฉบับ นอกจากนั้นในรัฐต่าง ๆ ได้มีการตรากฎหมายเกี่ยวกับเหยื่อขึ้นใช้ คือ

ในมลรัฐแคลิฟอร์เนีย ได้มีการตรากฎหมายช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายที่ได้รับผลร้ายจากอาชญากรรมรุนแรง ซึ่งหมายถึงกระทำโดยเจตนาทำให้ร่างกายผู้เสียหายบาดเจ็บ

ในมลรัฐนิวยอร์ก กฎหมายว่าด้วยการทดแทนความเสียหายให้แก่เหยื่ออาชญากรรม ได้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 1966 โดยกฎหมายจะจ่ายค่าทดแทนให้เฉพาะกรณีที่เหยื่อ

อาชญากรรมเป็นเหยื่อที่ถูกทำร้ายบาดเจ็บหรือตายเท่านั้น และอาชญากรรมจะต้องถูกรายงานมายังตำรวจภายใน 48 ชั่วโมง และหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ New York's Crime Victims Compensation Board (CVCB)

ในมลรัฐแมสซาชูเซต ได้ตรากฎหมายการทดแทนค่าเสียหายให้แก่เหยื่ออาชญากรรมในปี 1967 ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 1968 และกฎหมายนั้นจะจ่ายค่าทดแทนในกรณีที่เป็นการอาชญากรรมที่มีความรุนแรงที่ทำให้เกิดบาดเจ็บทรมาน หรือความตกใจจากผู้กระทำผิดอย่างรุนแรง และรวมถึงความผิดจากยานยนต์

ในมลรัฐนอร์ท ดาโกต้า ให้ค่าทดแทนแก่เหยื่ออาชญากรรมในกรณีต่อไปนี้

1. ได้รับบาดเจ็บหรือตายเนื่องจากผลของการประกอบอาชญากรรม
2. ป้องกันการกระทำผิด
3. จับกุมผู้กระทำผิดหรือสงสัยว่ากระทำผิด หรือพยายามกระทำผิด

ในปี ค.ศ.1994 สหรัฐอเมริกาในพระราชบัญญัติควบคุมอาชญากรรมร้ายแรงและการบังคับใช้กฎหมาย ได้กำหนดคำสั่งในการชดใช้ความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรม 4 ประเภท คือ

- 3.1 ความรุนแรงในครอบครัว
- 3.2 การทำร้ายร่างกายเกี่ยวกับเพศ
- 3.3 การแสวงหาประโยชน์ทางเพศจากเด็กและทารุณเด็ก
- 3.4 เหยื่อการฉ้อโกง

ประมวลกฎหมายของสหรัฐอเมริกาได้ให้คำนิยามความหมายของเหยื่อว่า เป็นบุคคลที่ได้รับความทุกข์ทรมานโดยตรงทางกาย (Physical) ความรู้สึก (Emotional) หรือความเสียหายในทางการเงิน (Pecuniary) อันเป็นผลมาจากการกระทำผิดกฎหมายอาญา รวมถึง

1. ในกรณีที่เหยื่อที่เป็นสถาบัน ผู้แทนของสถาบัน และ
2. ในกรณีที่เหยื่อเป็นผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ผู้ไร้ความสามารถ ผู้ถูกทำให้ทุพพลภาพ หรือเสียชีวิต บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ดังต่อไปนี้

- ก. คู่สมรส
- ข. ผู้พิทักษ์
- ค. ผู้ปกครอง
- ง. บุตร
- จ. ญาติสายเลือดเดียวกัน เช่น พี่ชายหรือน้องชาย หรือพี่สาวหรือน้องสาว เป็นต้น

จ. สมาชิกในครอบครัวคนอื่น ๆ

ข. บุคคลอื่นที่ถูกกำหนดโดยศาล

ในปัจจุบันนี้ อย่างน้อย 43 มลรัฐ ที่มีกฎหมายว่าด้วยการทดแทนค่าเสียหายให้แก่เหยื่ออาชญากรรมโดยรัฐ และยังมีกฎหมายรัฐบาลสหรัฐ คือ Federal Victim Compensation Act 1972 กำหนดไว้รวมทั้งร่างรัฐบัญญัติเป็นแบบมาตรฐานเพื่อให้มลรัฐต่าง ๆ ยึดถือเป็นแบบอย่างในการร่างกฎหมายของตน เรียกว่า “Uniform Crime Reparation Act”

กล่าวโดยสรุป รัฐได้กำหนดประเภทของเหยื่ออาชญากรรมและผู้เกี่ยวข้องที่จะสามารถร้องเรียน เพื่อการชดเชยค่าเสียหายไว้ 7 ประเภท ได้แก่

1. เหยื่ออาชญากรรมประเภทรุนแรง
2. คู่สมรสหรือบุตรของเหยื่ออาชญากรรม ในกรณีที่เหยื่ออาชญากรรมประเภทรุนแรงต้องตายจากไปอันเป็นผลมาจากการเกิดอาชญากรรม
3. บุคคลที่อยู่ในอุปการะของเหยื่ออาชญากรรมที่ถึงแก่ความตายจากอาชญากรรมประเภทรุนแรง
4. พลเมืองดีที่ได้รับบาดเจ็บหรือถูกฆ่าตายขณะที่พยายามป้องกันอาชญากรรมประเภทรุนแรง หรือจับกุมอาชญากรรมประเภทรุนแรง
5. คู่สมรสหรือบุตรของพลเมืองดี ในกรณีที่พลเมืองดีถูกฆ่าตายจากเหตุที่กล่าวมาแล้วในข้อ 4
6. คนที่อยู่ในความอุปการะ (ตามกฎหมาย) ในกรณีที่พลเมืองดีถูกฆ่าตาย
7. ผู้ที่ได้รับบาดเจ็บหรือถูกฆ่าตายขณะที่ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่บังคับใช้กฎหมายในการปฏิบัติงานตามหน้าที่ หรือพนักงานดับเพลิงขณะปฏิบัติหน้าที่

ส่วนอาชญากรรมที่ทำความเสียหายแก่ทรัพย์สิน มิได้อยู่ในข่ายที่จะให้มีการเรียกร้องได้ เนื่องจากรัฐต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก

ประเทศนิวซีแลนด์

ในปี ค.ศ.1964 นิวซีแลนด์เป็นประเทศแรกของโลกที่จัดตั้งระบบการทดแทนค่าเสียหายให้แก่เหยื่ออาชญากรรมโดยรัฐขึ้น คือ Compensation of Persons Injured by Certain Criminal Acts, and of Dependents of Persons Killed by Such Acts 1963 หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า Criminal Injuries Compensation Act 1963 ซึ่งกฎหมายดังกล่าวมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 1964 เป็นต้นมา

ความผิดที่รัฐจะจ่ายค่าทดแทนให้ในกรณีของประเทศนิวซีแลนด์นี้ ก็คือ กรณีที่บุคคลได้รับบาดเจ็บหรือตายโดยการกระทำผิดทางอาญา เช่น ช่มชืดกระทำชำเรา หรือพยายามช่มชืดกระทำชำเรา ฆ่า พยายามฆ่า ทำร้ายร่างกาย ฯลฯ

ในการจ่ายค่าทดแทนตามกฎหมายของประเทศนิวซีแลนด์ จะไม่มีการให้ค่าทดแทนในความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ส่วนวิธีการจ่ายค่าทดแทนจะมีองค์กรในรูปของคณะกรรมการพิจารณาจ่ายค่าทดแทน โดยคณะกรรมการจะพิจารณาถึง อายุ ความวิกลจริต การเมาสุรา พฤติกรรมของผู้เสียหาย ตลอดจนการบันดลโทษะมาประกอบเพื่อจ่ายค่าทดแทนด้วย และคำสั่งของคณะกรรมการนี่เป็นที่สุด

ประเทศสหราชอาณาจักร

ตามกฎหมายของประเทศอังกฤษนั้น กำหนดให้มีองค์กรที่มีลักษณะกึ่งตุลาการ (Quasi-Judicial Body) คือ Criminal Injuries Compensation Board (C.I.C.B.) เป็นผู้พิจารณาจ่ายเงินทดแทนในกรณีดังต่อไปนี้

1. เป็นความผิดอาญาที่เป็นการประทุษร้ายต่อชีวิตร่างกาย โดยความผิดตามที่ระบุไว้ในมาตรา 109(3) ของ Criminal Injuries Compensation Act 1988 หรือเป็นความผิดที่ต้องการพิสูจน์ถึงเจตนาในการทำให้ตายหรือบาดเจ็บ

ความผิดที่ระบุไว้ในมาตรา 109(3) ดังกล่าว เช่น ความผิดฐานบุกรุกเข้าไปในทางรถไฟ ช่มชืดกระทำชำเรา ประทุษร้าย วางเพลิง เรียกค่าไถ่ การจำคุกผิดตัว หน่วงเหนี่ยวกักขัง ฯลฯ

2. การจับกุมหรือพยายามจับกุมผู้กระทำผิดหรือผู้ต้องสงสัย

3. การป้องกันหรือพยายามป้องกันการกระทำผิด

4. การช่วยผู้ทำหน้าที่จับกุมหรือพยายามจับกุมผู้กระทำผิด หรือผู้ต้องสงสัย หรือผู้ซึ่งเข้าไปป้องกันหรือพยายามป้องกันการกระทำผิด

นอกจากนี้ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2533 ได้มีการประกาศปฏิญญาว่าด้วยเหยื่ออาชญากรรม (Victim Charter) ซึ่งมีผลให้เป็นการประกาศสิทธิของเหยื่ออาชญากรรม (A Statement of the Right of Victims of Crime) อย่างถูกต้องตามกฎหมายโดยให้อำนาจศาลในการคุ้มครองสิทธิ ทรัพย์สินของเหยื่อและครอบครัว ปฏิญญาดังกล่าวประกอบไปด้วยสาระสำคัญ 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 กล่าวถึงการปรับปรุงสถานะของเหยื่ออาชญากรรม

ส่วนที่ 2 กล่าวถึงวิธีปฏิบัติต่อเหยื่อ

ส่วนที่ 3 กล่าวถึงการให้สิทธิให้เสียงแก่เหยื่อในการโต้แย้งและให้ความคิดเห็นของตนต่อศาล

โดยสรุป เหยื่ออาชญากรรมในประเทศอังกฤษจะได้รับการชดเชยค่าเสียหายจาก

1. ตัวผู้กระทำผิด
2. รัฐ หรือ
3. องค์การภาคเอกชน

ประเทศออสเตรเลีย

การพัฒนาเรื่อง “เหยื่ออาชญากรรม” ในออสเตรเลียนั้น เป็นผลมาจากแรงผลักดันของกลุ่มสตรี ในช่วงทศวรรษที่ 1970 ซึ่งได้มุ่งขยายครอบคลุมไปถึงประเด็นเรื่องการพัฒนาเหยื่ออาชญากรรมในคดีฆาตกรรม และการประทุษร้ายในครอบครัว ต่อมาในปี 1979 ได้มีการจัดตั้งหน่วยให้บริการเหยื่ออาชญากรรม (Victims of Crime Service) หรือที่เรียกว่า V.O.C.S. ซึ่งเป็นหน่วยงานอาสาสมัครขึ้นเพราะความวิตกกังวลต่อคดีฆาตกรรมที่เกิดขึ้นผิดปกติในช่วงระยะเวลาดังกล่าว

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเกี่ยวกับเรื่องเหยื่ออาชญากรรมในออสเตรเลียเกิดขึ้นในปี 1985 เมื่อคณะรัฐมนตรีลงมติรับปฎิญญาสิทธิ 17 ประการ ของเหยื่ออาชญากรรม ปฎิญญาฉบับนี้ขึ้นเพื่อสนองตอบมติในการประชุมสภาป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดแห่งองค์การสหประชาชาติ ครั้งที่ 7 (The Seventh United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders) ณ กรุงมิลาน ประเทศอิตาลี ในปี 1985 ซึ่งสมาชิกใหญ่องค์การสหประชาชาติได้มีมติรับรองสิทธิต่าง ๆ ของเหยื่ออาชญากรรม โดยประเทศออสเตรเลียได้วางหลักเกณฑ์ให้ส่วนราชการต่าง ๆ ของตนถือปฏิบัติตามมติของสมาชิกใหญ่ดังกล่าว ซึ่งมีทั้งหมด 17 ข้อ

ประเทศสวีเดน

นักวิชาการจากประเทศสวีเดนให้ความเห็นว่า ขณะนี้ในซีกโลกตะวันตกยังมีความแตกต่างในการจ่ายเงินเป็นค่าทดแทนให้แก่เหยื่ออาชญากรรม ถ้าอาชญากรรมมีเงินเป็นของตนเองก็ไม่มีผู้ใดคัดค้านที่จะนำเงินจำนวนดังกล่าวมาจ่ายให้แก่ผู้เคราะห์ร้ายเมื่อบุคคลนั้นได้กระทำความผิดอันร้ายแรงขึ้น แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ผู้กระทำผิดส่วนใหญ่มีเงินไม่มากนัก ถ้าศาลพิพากษาให้จำเลยจ่ายค่าปรับ ผู้เสียหายก็จะไม่ได้รับเงินแต่อย่างใด

ดังนั้นในปี 1978 รัฐบาลสวีเดนจึงได้จัดตั้งกองทุนทดแทน (Swedish State Compensation) ขึ้น โดยมีเงื่อนไข ดังนี้

1. อาชญากรรมต้องเกิดขึ้นในเขตแดนของประเทศสวีเดนหรือผู้เคราะห์ร้าย (ผู้เสียหาย) มีภูมิลำเนาอยู่ในประเทศสวีเดน

2. ค่าชดเชยนี้ จะจ่ายให้เพิ่มจากเงินชดเชยค่าเสียหายและจากค่ารักษาพยาบาล ซึ่งได้จากค่าประกันภัย หรือจากค่าทดแทน ตามลำดับ

3. ความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ซึ่งจะได้ค่าชดเชยทั้งในด้านความเสียหายทางเศรษฐกิจและได้รับบาดเจ็บ จะได้รับค่าทดแทนเป็นเงินก้อนจากกองทุน

ประเทศญี่ปุ่น

ในเอเซียรัฐบาลของประเทศญี่ปุ่นได้บัญญัติกฎหมายว่าด้วยการจ่ายเงินชดเชยแก่เหยื่ออาชญากรรม (Crime Victims Benefit Payment Law) เมื่อ ค.ศ.1980 โดยจ่ายเงินทดแทนให้แก่ครอบครัวของเหยื่อที่ถูกฆ่าตาย หรือจ่ายค่าเสียหายให้แก่เหยื่อที่ได้รับบาดเจ็บ

นอกจากนี้ นักวิชาการจากประเทศญี่ปุ่นให้ความเห็นว่า ถ้าการกระทำของเหยื่อไม่เป็นการละเมิดสิทธิพื้นฐาน และศักดิ์ศรีของผู้ต้องหาแล้ว ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อสามารถแสดงบทบาทที่เหมาะสมได้ทุกอย่างในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม ได้แก่

1. มีสิทธิที่จะจ้างทนาย โดยเสียค่าใช้จ่ายเอง
2. มีสิทธิที่จะได้รับทราบข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
3. มีสิทธิที่จะทราบเกี่ยวกับการสืบสวน และความก้าวหน้าของการสอบสวน
4. มีสิทธิที่จะทราบถึงการตัดสินใจของอัยการต่อจำเลย
5. มีสิทธิทราบวัน และสถานที่ที่พิจารณาคดี
6. มีสิทธิถามคำถามคำให้การขอพยานฝ่ายตรงข้าม และ
7. มีสิทธิที่จะแสดงหลักฐานข้อมูลต่อพนักงานตำรวจ อัยการ และศาล แต่สิทธิเหล่านี้ต้องไม่ขัดขวางการพิจารณาคดีของศาล (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, 2546, น. 85-92)

กล่าวโดยสรุปแล้ว จะเห็นว่าในการให้บริการแก่ผู้เสียหายขององค์กรทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศนั้น ไม่มีกฎหมายของประเทศใดที่จะจ่ายชดเชยค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหายทุกราย ทุกกรณี ทุกความผิด แต่จะมีเหตุผลตามความเหมาะสมของแต่ละประเทศในการจ่ายชดเชยค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถในการจ่ายของรัฐ การให้ความสำคัญแก่ผู้เสียหาย ประเภทความผิด ข้อจำกัดทางด้านกฎหมาย เป็นต้น

2.2 การให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญาในประเทศไทย

ความเป็นมาของพระราชบัญญัติค่าตอบแทน ผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่บทบัญญัติ มาตรา 245 และมาตรา 246 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติรับรองสิทธิในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐของบุคคล ซึ่งได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่นโดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น และไม่มีโอกาสได้รับการบรรเทาความเสียหายโดยทางอื่น รวมทั้งการรับรองสิทธิในการได้รับค่าทดแทนในกรณีของบุคคลซึ่งตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นที่ยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด ดังนั้น เพื่อให้การรับรองสิทธิดังกล่าวเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

จากพระราชบัญญัติค่าตอบแทน ผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544 ได้มีการบัญญัติให้มีการจัดตั้งหน่วยงาน หรือองค์กรขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาโดยตรง ซึ่งหน่วยงานดังกล่าว คือ สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา ซึ่งหน่วยงานดังกล่าวมีประวัติความเป็นมา และอำนาจหน้าที่ในการช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญา ดังต่อไปนี้

สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา ประวัติความเป็นมา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 245 และมาตรา 246 บัญญัติรับรองสิทธิในการได้รับการช่วยเหลือจากรัฐของบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่นโดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น และไม่มีโอกาสได้รับการบรรเทาความเสียหายโดยทางอื่น รวมทั้งการรับรองสิทธิในการได้รับค่าทดแทนในกรณีของบุคคลซึ่งตกเป็นจำเลยในคดีอาญา และถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดีหากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นที่ยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด ดังนั้น เพื่อให้การรับรองสิทธิดังกล่าวเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยจึงได้ตราพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ขึ้น และได้ประกาศใช้เป็นกฎหมายโดยมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544

พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544 บทเฉพาะกาลมาตรา 31 กำหนดว่าในวาระเริ่มแรก ให้กระทรวงยุติธรรม กำหนดให้หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งในสังกัดกระทรวงยุติธรรมดำเนินการในอำนาจหน้าที่ของสำนักงานจนกว่าจะตั้งสำนักงานแล้วเสร็จ ทั้งนี้ภายในกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ดังนั้นเพื่อเป็นการรองรับภารกิจตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2544 จึงได้มีการจัดตั้งสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาขึ้น โดยให้ขึ้นตรงกับสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรมไปก่อน แต่เนื่องจากเป็นหน่วยงานใหม่ กอปรกับกระทรวงยุติธรรมในขณะนั้นยังมีปัญหาเรื่องอัตรากำลังมีขีดจำกัด จึงจำเป็นต้องจัดสรรอัตรากำลังให้กับสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาเท่าที่จำเป็น ต่อมาเมื่อมีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 และพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ พ.ศ. 2545 เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2545 สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาจึงโอนมาขึ้นตรงกับกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

อำนาจหน้าที่

1. อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2545

1.1 ดำเนินการช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา ตามกฎกระทรวงว่าด้วยค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา

1.2 ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อทำประโยชน์ในการช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา

1.3 เสนอแนะปรับปรุง และแก้ไขกฎหมาย กฎหรือข้อบังคับ ตลอดจนมาตรการต่าง ๆ ในการช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา

1.4 ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา

1.5 ปฏิบัติงานร่วมกันหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

2. อำนาจหน้าที่ตามมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนค่าใช้จ่าย แก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544

2.1 ปฏิบัติงานธุรการของคณะกรรมการฯ และคณะอนุกรรมการฯ ตามพระราชบัญญัตินี้

2.2 รับคำขอรับค่าตอบแทน ค่าทดแทน หรือค่าใช้จ่าย พร้อมทั้งทำความเข้าใจ
เสนอต่อคณะกรรมการฯ หรือคณะอนุกรรมการฯ

2.3 ประสานงานกับหน่วยงานราชการอื่นหรือบุคคลใด ๆ เพื่อขอทราบข้อเท็จจริง
หรือความเห็นเกี่ยวกับการขอรับค่าตอบแทน ค่าทดแทน หรือค่าใช้จ่าย

2.4 เก็บรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจ่ายค่าตอบแทน ค่าทดแทน หรือ
ค่าใช้จ่าย

2.5 กระทำกิจการตามที่รัฐมนตรี คณะกรรมการ หรือคณะอนุกรรมการมอบหมาย
การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาของสำนักงานช่วยเหลือทางการเงิน
แก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา เป็นการให้ความช่วยเหลือภายใต้พระราชบัญญัติ
ค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544 โดยมี
คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา
เป็นผู้มีหน้าที่พิจารณาและวางหลักเกณฑ์ในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญา ซึ่ง
คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา
มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

- 1) พิจารณานุมัติค่าตอบแทน ค่าทดแทน หรือค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้
- 2) เสนอความเห็นต่อรัฐมนตรีเกี่ยวกับมาตรการในการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย
และจำเลยในคดีอาญา ตลอดจนการออกกฎกระทรวงระเบียบ และประกาศต่าง ๆ เพื่อดำเนินการ
ตามพระราชบัญญัตินี้
- 3) มีหนังสือสอบถามหรือเรียกบุคคลใดมาให้อัยคำ หรือให้ส่งเอกสารหลักฐานที่
เกี่ยวข้อง หรือข้อมูลหรือสิ่งอื่นที่จำเป็นมาเพื่อประกอบการพิจารณา

4) ปฏิบัติการอื่นใดเพื่อบรรลุดุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้
ทั้งนี้คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่
จำเลยในคดีอาญามีหลักเกณฑ์ วิธีการในการพิจารณาให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหาย ดังนี้

1) พฤติการณ์และความร้ายแรงของการกระทำผิด ซึ่งคณะกรรมการพิจารณา
ค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลย จะพิจารณาจากสำเนาบ้นทึกแจ้งความ
ประจำวันเกี่ยวกับคดี และสำเนารายงานการสอบสวนของเจ้าพนักงานตำรวจ

2) สภาพความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับ ซึ่งคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทน
ผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลย จะพิจารณาจากหนังสือรับรองจากแพทย์/

ใบรับรองแพทย์ หลักฐานค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล และค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูสมรรถภาพ หรือใบมรณบัตร (กรณีเสียชีวิต)

3) โอกาสที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับการบรรเทาความเสียหายโดยทางอื่นด้วย

จะเห็นได้ว่า สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา เป็นหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาในสังคมไทยมาเป็นระยะเวลา 7 ปีแล้ว ซึ่งมีผลการดำเนินงานในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญา ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1

ผลการดำเนินงานให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหาย
และจำเลยในคดีอาญา ปีงบประมาณ พ.ศ.2545-2552

ปีงบประมาณ	ผู้ยื่นคำขอ (ราย)	วินิจฉัยแล้ว (ราย)	วินิจฉัยให้จ่าย (ราย)	ผลการจ่ายเงินในแต่ละปีงบประมาณ			
				จ่ายเงินแล้ว (บาท)	ร้อยละ (ราย)	คงเหลือค้างจ่าย (บาท)	ร้อยละ (ราย)
พ.ศ.2545	168	-	-	-	-	-	-
พ.ศ.2546	443	68	53	13,279,169.00	100.00	100,000.00	-
พ.ศ.2547	1,962	702	549	86,720,831.00	87.25	10,093,983.00	12.75
พ.ศ.2548	3,745	2,116	1,745	77,500,000.00	52.55	75,496,131.72	47.45
พ.ศ.2549	5,026	3,814	2,890	154,603,000.00	51.80	170,861,803.45	48.20
พ.ศ.2550	6,498	5,425	3,441	325,430,078.29	118.40	87,874,292.86	18.40
พ.ศ.2551	5,993	8,178	3,858	229,503,901.41	87.53	109,329,984.45	12.47
พ.ศ.2552	6,018	7,161	3,626	233,641,335.00	102.87	99,630,941.06	2.87
รวม	29,855	27,464	16,162	1,120,728,314.70	87.41	99,630,941.06	12.59

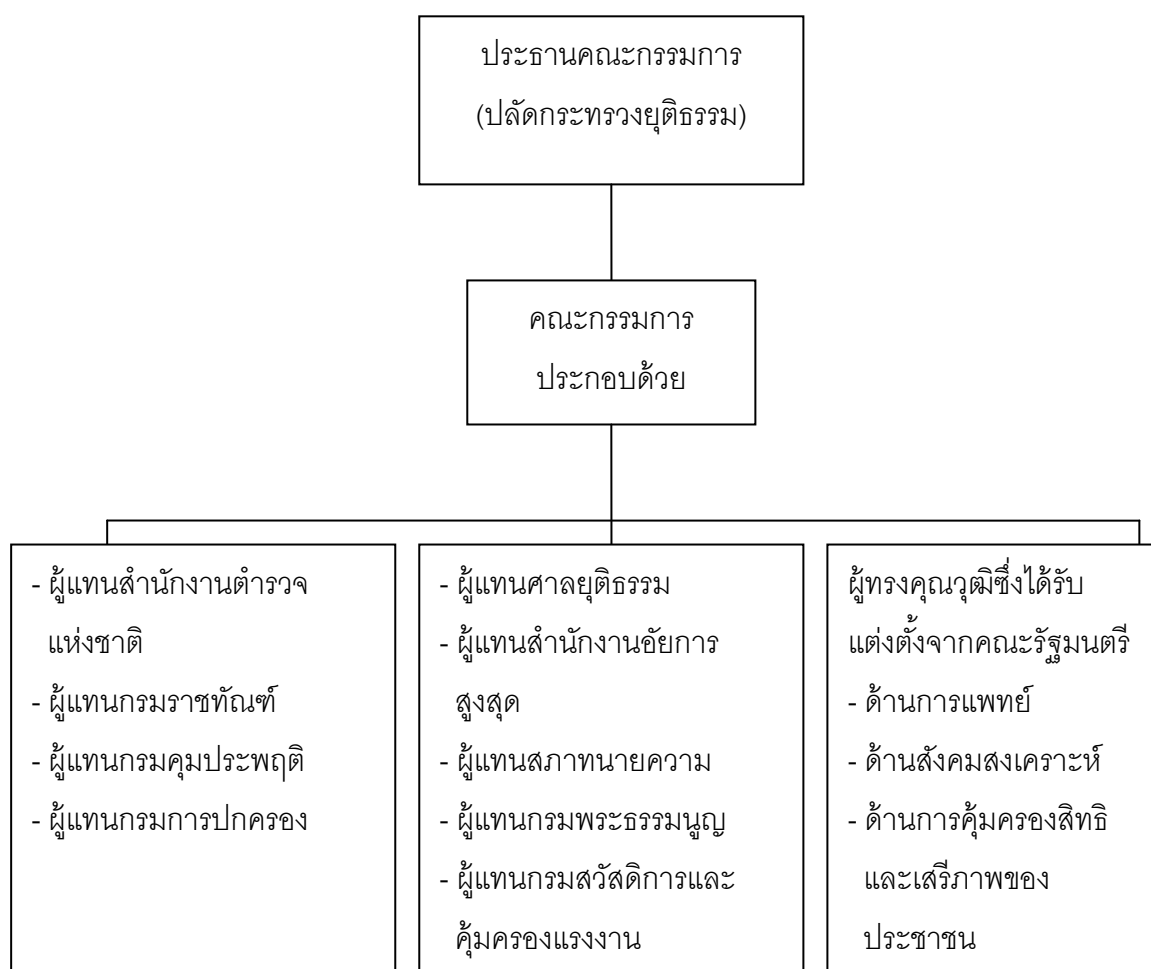
ที่มา: ข้อมูลจากสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา ข้อมูล ณ วันที่ 30 กันยายน 2552

จากตารางดังกล่าว จะเห็นได้ว่า สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและ
จำเลยในคดีอาญามีการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญา รวมมีผู้ยื่นคำขอทั้งสิ้น
29,855 ราย โดยมีการวินิจฉัยไปแล้ว 27,464 ราย และมีการจ่ายเงินค่าทดแทนความเสียหายไป
แล้ว 16,162 ราย รวมเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 1,120,728,314.70 บาท

2.3 รูปแบบการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทน ผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544

แผนภูมิที่ 2.1

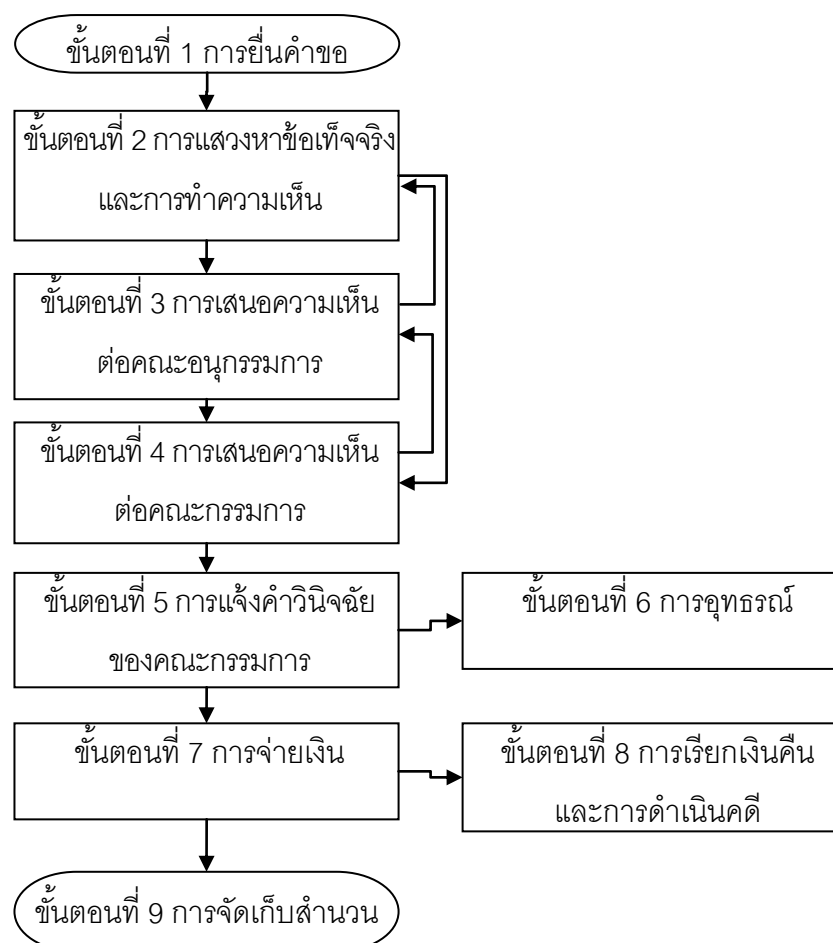
รูปแบบคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน
และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา

ในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาของประเทศไทยนั้น มีรูปแบบการให้การช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาด้วยวิธีการทดแทนค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหายในคดีอาญา โดยมีคณะกรรมการที่เรียกว่า “คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา” ซึ่งประกอบด้วย ปลัดกระทรวงยุติธรรมเป็นประธานกรรมการผู้แทนสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ผู้แทนสำนักงานศาลยุติธรรม ผู้แทนสำนักงานอัยการสูงสุด ผู้แทนกระทรวงการคลัง ผู้แทนกรมการปกครอง ผู้แทนกรมคุมประพฤติ ผู้แทนกรมพระธรรมนูญ ผู้แทนกรมราชทัณฑ์ ผู้แทนกรมสวัสดิภาพและคุ้มครองแรงงาน ผู้แทนสหภาพนายความและผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งโดยคำแนะนำของรัฐมนตรีอีกห้าคนเป็นกรรมการ ในจำนวนนี้ต้องเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแพทย์ ด้านสังคมสงเคราะห์ และด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างน้อยด้านละหนึ่งคน ทั้งนี้ คณะกรรมการจะกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง โดยคำนึงถึงพฤติการณ์และความร้ายแรงของการกระทำผิด และสภาพความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับ รวมทั้งโอกาสที่ผู้เสียหายจะได้รับการบรรเทาความเสียหายโดยทางอื่นด้วย และมีการบัญญัติให้สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาโดยตรงตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนค่าใช้จ่ายในคดีอาญา พ.ศ.2544 ซึ่งมีรูปแบบในการช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญา ดังนี้

แผนภูมิที่ 2.2

กระบวนการช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา

จากแผนภูมิข้างต้นสามารถสรุปถึงกระบวนการ หรือขั้นตอนของการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาของสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การยื่นคำขอ

ในการยื่นคำขอ ผู้มีสิทธิยื่นคำขอสามารถยื่นคำขอได้ที่สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา

ขั้นตอนที่ 2 การแสวงหาข้อเท็จจริงและการทำความเข้าใจ

พนักงานเจ้าหน้าที่จะทำการตรวจสอบเอกสารหลักฐานที่นำมายื่นและบันทึกถ้อยคำของผู้ยื่นคำขอ และทำความเข้าใจกับผู้อำนวยความสะดวกสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายนะและจำเลยในคดีอาญา

ขั้นตอนที่ 3 การเสนอความเห็นต่อคณะกรรมการ

ในการเสนอความเห็นต่อคณะกรรมการ เมื่อผู้อำนวยความสะดวกเสนอความเห็น และคณะกรรมการพิจารณารายงานการสอบสวนและความคิดเห็นแล้ว ถ้าหากรายงานการสอบสวนและความคิดเห็นครบถ้วน คณะกรรมการก็พิจารณาเสนอความเห็นต่อคณะกรรมการได้ แต่หากคณะกรรมการพิจารณารายงานการสอบสวนและความคิดเห็นแล้วเห็นว่าเอกสารไม่ครบถ้วน คณะกรรมการอาจส่งเรื่องให้สำนักงานแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติม หรือทำความเข้าใจใหม่หรือส่งคืนสำนักงานดำเนินการตามขั้นตอนที่ 2 หรือแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเองและเมื่อคณะกรรมการมีข้อมูลครบถ้วนให้เสนอความเห็นต่อคณะกรรมการเพื่อพิจารณาต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 การเสนอต่อคณะกรรมการ

ในการเสนอความเห็นต่อคณะกรรมการ เมื่อผู้อำนวยความสะดวกหรือคณะกรรมการเสนอความเห็นพร้อมเหตุผลให้คณะกรรมการพิจารณาหากคณะกรรมการพิจารณาแล้วมีความเห็นว่าเป็นที่เห็นที่ผู้อำนวยความสะดวกหรือคณะกรรมการเสนอมีข้อเท็จจริงครบถ้วนและสามารถมีคำวินิจฉัยได้ ให้คณะกรรมการดำเนินการ มีคำวินิจฉัย แต่ถ้าหากคณะกรรมการพิจารณาความเห็นของผู้อำนวยความสะดวกและคณะกรรมการแล้วเห็นว่า ข้อเท็จจริงไม่ครบถ้วนและไม่สามารถออกคำวินิจฉัยได้ คณะกรรมการอาจส่งเรื่องให้ทางสำนักงานแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติม หรือทำความเข้าใจใหม่ หรือส่งคืนสำนักงานดำเนินการตามขั้นตอนที่ 2 หรือส่งเรื่องให้คณะกรรมการทำความเข้าใจเพิ่มเติมหรือทำความเข้าใจใหม่ หรือคณะกรรมการอาจดำเนินการแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเองก็ได้ เมื่อมีข้อเท็จจริงครบถ้วนและสามารถลงมติวินิจฉัยได้ก็ให้เจ้าหน้าที่นำมติคณะกรรมการจัดทำคำวินิจฉัยให้ประธาน คณะกรรมการยืนยันและลงนามในคำวินิจฉัยต่อไป และแจ้งให้ผู้ยื่นคำขอทราบ

ขั้นตอนที่ 5 การแจ้งคำวินิจฉัยของคณะกรรมการ

ในการแจ้งคำวินิจฉัยของคณะกรรมการ เมื่อคณะกรรมการมีคำวินิจฉัย พนักงานเจ้าของสำนวนจะมีหนังสือแจ้งผู้ยื่นคำขอว่าสามารถจ่ายเงินหรือไม่จ่ายเงิน ในกรณีที่มิมีคำวินิจฉัยว่าไม่จ่ายเงินพนักงานเจ้าหน้าที่จะเก็บสำนวนไว้ 30 วัน เพื่อรอการอุทธรณ์

ขั้นตอนที่ 6 การอุทธรณ์

ในการดำเนินการในกรณีมีการอุทธรณ์ ผู้ยื่นคำขอสามารถใช้สิทธิอุทธรณ์โดยยื่นต่อสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา เพื่อส่งต่อศาลอุทธรณ์ หรือยื่นต่อศาลจังหวัดที่ผู้อุทธรณ์มีภูมิลำเนา หลังจากนั้นศาลอุทธรณ์จะพิจารณาคำขออุทธรณ์และมีคำวินิจฉัย

ขั้นตอนที่ 7 การจ่ายเงิน

ในการจ่ายเงิน มีการจ่ายเงินใน 2 กรณีคือ การจ่ายเงินในกรณีผู้เสียหายหรือจำเลยยื่นแบบคำขอรับเงิน และการจ่ายเงินในกรณีผู้เสียหายหรือจำเลยยื่นคำขออุทธรณ์ขอรับเงินเพิ่ม

ขั้นตอนที่ 8 การเรียกเงินคืนและดำเนินคดี

ในการเรียกเงินคืนและการดำเนินคดี ในกรณีที่พบภายหลังว่าผู้เสียหายเป็นผู้ไม่มีสิทธิรับเงิน นิติกรจะมีหนังสือแจ้งให้คืนเงิน หากผู้เสียหายไม่คืนเงิน ก็จะมีการดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป

ขั้นตอนที่ 9 การจัดเก็บสำนวน

ในการจัดเก็บสำนวน เมื่อมีการดำเนินการครบตามขั้นตอนแล้ว หรือการดำเนินการยุติลงไม่ว่ากรณีใด ๆ เจ้าหน้าที่จะจัดเก็บสำนวนเรื่องตามลำดับเลขเสร็จสำนวน

ผู้มีสิทธิได้รับค่าคุ้มครองแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

ผู้เสียหายในคดีอาญา หมายถึง ผู้ที่ได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิต ร่างกาย หรือจิตใจจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่น โดยผู้เสียหายมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น และไม่มีโอกาสได้รับการบรรเทาความเสียหายโดยวิธีอื่นใด เช่น ไม่สามารถจับตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้ หรือ จับได้แต่ผู้กระทำความผิดไม่มีทรัพย์สินใดจะมาชดเชยความเสียหายให้ เพื่อเป็นการบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น ผู้เสียหายหรือทายาท จึงมีสิทธิได้รับ ค่าตอบแทน ที่จำเป็นและสมควรจากรัฐ

ค่าตอบแทนผู้เสียหายในคดีอาญา แบ่งเป็น 2 กรณี

1. กรณีเสียชีวิต

- ค่าตอบแทนตั้งแต่ 30,000 บาท แต่ไม่เกิน 100,000 บาท
- ค่าจัดการศพ จำนวน 20,000 บาท
- ค่าขาดอุปการะเลี้ยงดู ไม่เกิน 30,000 บาท
- ค่าเสียหายอื่นตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร แต่ไม่เกิน 30,000 บาท

2. กรณีทั่วไป

- ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล ให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริงแต่ไม่เกิน 30,000 บาท
- ค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ ให้จ่ายเท่าที่จ่ายจริงแต่ไม่เกิน 20,000

บาท

- ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างที่ไม่สามารถประกอบกิจการได้ ตามปกติ จ่ายในอัตราวันละไม่เกิน 200 บาท เป็นระยะเวลาไม่เกิน 1 ปี นับแต่วันที่ไม่สามารถประกอบกิจการได้ตามปกติ

- ค่าตอบแทนความเสียหายอื่นตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร แต่ไม่เกิน 30,000 บาท

การยื่นคำขอตามแบบและเอกสาร ภายในกำหนดเวลา ดังนี้

1. ในกรณีผู้เสียหาย ภายใน 1 ปี นับแต่วันที่ผู้เสียหายได้รู้ถึงการกระทำความผิด
2. ในกรณีจำเลย ภายใน 1 ปี นับแต่วันที่ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ถอนฟ้อง เพราะปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือวันที่มีคำพิพากษาอันถึงที่สุดในคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือ การกระทำของจำเลย ไม่เป็นความผิด

กรณีผู้เสียหายหรือจำเลยในคดีอาญาไม่สามารถยื่นคำขอด้วยตนเองได้ ให้ผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้อนุบาล ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภริยา หรือบุคคลหนึ่งบุคคลใด ซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นหนังสือจากผู้เสียหายหรือจำเลย สามารถยื่นคำขอแทนได้

หากบุคคลใดยื่นคำขอรับค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่าย โดยแสดงข้อความหรือพยานหลักฐานอันเป็นเท็จ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ความผิดที่ผู้เสียหายมีสิทธิได้รับค่าตอบแทน ต้องอยู่ในประเภทความผิดดังต่อไปนี้

1. ความผิดเกี่ยวกับเพศ
2. ความผิดต่อชีวิต
3. ความผิดต่อร่างกาย
4. ความผิดฐานทำให้แท้งลูก
5. ความผิดฐานทอดทิ้งเด็ก

วิธีการยื่นคำขอรับค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่าย

ให้ยื่นคำขอ ณ สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม หรือที่ สำนักงานบังคับคดีประจำจังหวัด

เอกสารจำเป็นที่ผู้เสียหายต้องยื่นต่อเจ้าหน้าที่ในกรณีขอรับค่าตอบแทน

1. สำเนาบัตรประจำตัวประชาชน / บัตรประจำตัวเจ้าหน้าที่ของรัฐ (ของผู้เสียหาย และผู้ยื่นคำขอ)

2. สำเนาทะเบียนบ้าน (ของผู้เสียหายและผู้ยื่นคำขอ)

3. สำเนาทะเบียนสมรส

4. สำเนาสูติบัตร

5. สำเนาใบเปลี่ยนชื่อ / สกุล

6. หนังสือมอบอำนาจ

7. หนังสือให้ความยินยอมของทายาทอื่นในการยื่นคำขอรับค่าตอบแทนผู้เสียหาย กรณีมีทายาทผู้มีสิทธิยื่นคำขอในกรณีเดียวกันหลายคน

8. ใบเสร็จค่ารักษาพยาบาล

9. สำเนาใบรับรองแพทย์

10. รายงานการสอบสวนของสถานีตำรวจ และบันทึกประจำวันการแจ้งความ

11. สำเนาใบมรณะบัตร (กรณีผู้เสียหายถึงแก่ความตาย)

12. สำเนาใบชันสูตรแพทย์ หรือใบชันสูตรพลิกศพ

13. หลักฐานการมีรายได้ในกรณีประกอบอาชีพ

14. หลักฐานการได้รับชดเชยค่าเสียหายจากหน่วยงานอื่น

เอกสารจำเป็นที่จำเลยต้องยื่นต่อเจ้าหน้าที่ในกรณีขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย

1. สำเนาบัตรประจำตัวประชาชน / บัตรประจำตัวเจ้าหน้าที่ของรัฐ (ของผู้เสียหาย และผู้ยื่นคำขอ)

2. สำเนาทะเบียนบ้าน (ของผู้เสียหายและผู้ยื่นคำขอ)

3. สำเนาทะเบียนสมรส

4. สำเนาสูติบัตร

5. สำเนาใบเปลี่ยนชื่อ / สกุล

6. หนังสือมอบอำนาจ

7. หนังสือให้ความยินยอมของทายาทอื่นในการยื่นคำขอรับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญากรณีมีทายาทผู้มีสิทธิยื่นคำขอในกรณีเดียวกันหลายคน
8. ใบเสร็จค่ารักษาพยาบาลและอื่น ๆ ถ้ามี
9. สำเนาใบรับรองแพทย์
10. คำพิพากษาอันถึงที่สุดว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด หรือปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำ ความผิดและมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี
11. หมายถึงและหมายปล่อย
12. หนังสือรับรองคำพิพากษาถึงที่สุด
13. สัญญาจ้างว่าความหรือหนังสือรับรองว่าจ้างว่าความ
14. สำเนาใบแต่งตั้งนาย (รับรองโดยเจ้าหน้าที่ศาล)
15. สำเนาใบมรณะบัตร (กรณีจำเลยถึงแก่ความตาย)
16. สำเนาใบชันสูตรแพทย์
17. หลักฐานการมีรายได้
18. หลักฐานการได้รับชดใช้ค่าเสียหายจากทางอื่น

3. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อัญชลี ฉายสุวรรณ (2533, น. บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่อง การทดแทนค่าเสียหาย แก่ผู้เสียหายในคดีอาญาหรือเหยื่ออาชญากรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ระบบและลักษณะ ของการทดแทนค่าเสียหายให้แก่เหยื่ออาชญากรรมโดยรัฐ 2) ระบบกฎหมายไทยในส่วนที่ เกี่ยวข้องกับการทดแทนค่าเสียหายให้แก่เหยื่ออาชญากรรม รวมทั้งข้อบกพร่องของกฎหมาย ดังกล่าว 3) ลักษณะรัฐสวัสดิการ 4) หาแนวในการที่รัฐจะเข้ามาดำเนินโครงการเกี่ยวกับการ ทดแทนค่าเสียหายให้แก่เหยื่ออาชญากรรมโดยรัฐ จากการศึกษาพบว่า เมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้น เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายในคดีอาญา ย่อมตกเป็นผู้ได้รับผลร้ายจากการกระทำนั้น และ บุคคลเหล่านั้นย่อมมีสิทธิตามกฎหมายในอันที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจาก ผู้กระทำความผิด แต่โดยที่ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้กระทำผิดโดยทั่ว ๆ ไปไม่เอื้ออำนวยต่อการ ชำระหนี้ค่าสินไหมทดแทน รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีข้อบกพร่องอยู่มากมาย อันทำให้การชดใช้ค่า สินไหมทดแทนดังกล่าวไม่อาจกระทำได้สมดังเจตนารมณ์ของกฎหมาย

ความเสียหายที่เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายได้รับนั้น สมควรที่จะมีการเยียวยาแก้ไขให้ได้มากที่สุด แต่ด้วยเหตุผลในเรื่องอุปสรรคของปัญหาของการชดเชยค่าสินไหมทดแทนของผู้กระทำผิดดังกล่าว ภาระหน้าที่ในการเยียวยานี้จึงควรตกอยู่กับรัฐโดยการที่รัฐรับเป็นผู้จ่ายค่าทดแทน (Compensation) ให้แก่เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายแทนผู้กระทำความผิด นอกเหนือไปจากการลงโทษทางอาญาแก่ผู้กระทำความผิด ซึ่งหลักการจ่ายค่าทดแทนให้แก่เหยื่ออาชญากรรม หรือผู้เสียหายโดยรัฐดังกล่าวนี้อยู่บนพื้นฐานของหลักการ 3 ประการ คือ 1) รัฐปฏิบัติหน้าที่ในการป้องกันมิให้เกิดอาชญากรรมขึ้นในสังคมบกรพรวง 2) ผู้ที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมเป็นบุคคลที่ได้รับผลร้ายแทนสมาชิกอื่นในสังคม สังคมจึงต้องมีส่วนช่วยเหลือบุคคลนั้น 3) เป็นการขยายการบริการทางด้านสวัสดิการสังคม

เชมจุทา สุวรรณจินดา (2540, น. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง กระบวนการยุติธรรมทางอาญากับการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในคดีความผิดทางเพศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและข้อบกพร่องของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในส่วนของกระบวนการสอบสวน และการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลเกี่ยวกับความผิดทางเพศที่มีผู้เสียหายเป็นเด็กของประเทศไทย และนำไปเปรียบเทียบกับกระบวนการยุติธรรมของต่างประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และแคนาดา ซึ่งถือว่าเป็นประเทศที่กระบวนการดังกล่าวได้รับการพัฒนามาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการค้นหาและกำหนดมาตรการที่เหมาะสมเพื่อให้กระบวนการยุติธรรมในประเทศไทยสามารถช่วยปกป้องคุ้มครองเด็กซึ่งตกเป็นผู้เสียหายในคดีความผิดทางเพศได้ดียิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยพัฒนารูปแบบ วิธีการ และขั้นตอนการดำเนินการให้มีลักษณะและวิธีการเป็นพิเศษกว่าคดีอาญาทั่วไป เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการค้นหาความจริงสำหรับดำเนินคดีอาญาที่เด็กถูกระทำความผิดทางเพศ และก่อให้เกิดความทุกข์ทรมานหรือกีดตันทางด้านจิตใจและอารมณ์ต่อเด็กซึ่งเป็นผู้เสียหายในคดีในอันที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ด้วย

ชาติชาย ขอบทางศิลป์ (2542, น. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง สิทธิของผู้เสียหายที่จะได้รับการเยียวยาจากรัฐ อันเนื่องมาจากการกระทำความผิดทางอาญา งานวิจัยชิ้นนี้ได้มุ่งศึกษาเพื่อวิเคราะห์หลักเกณฑ์ และแนวทางของกฎหมายในส่วนของ การชดเชยความเสียหาย และให้ความคุ้มครองต่อผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรม โดยเปรียบเทียบรูปแบบของกฎหมายต่างประเทศ รวมถึงการวิเคราะห์พิจารณาร่างพระราชบัญญัติกองทุนเงินชดเชยผู้เสียหายจากอาชญากรรม และผู้ถูกดำเนินคดีอาญาของกระทรวงยุติธรรม ผลการศึกษาพบว่า

มาตรการทางกฎหมายที่จะบัญญัติรองรับการปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 245 ยังไม่มีกฎหมายรองรับชัดเจน

เสวก ภาคคี (2543, น. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง สิทธิได้รับการค่าตอบแทน จากรัฐของผู้เสียหายในคดีอาญาตามมาตรา 245 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสิทธิที่ควรได้รับค่าตอบแทนจากรัฐของผู้เสียหายในคดีอาญา 2) ศึกษาเรื่องค่าตอบแทนผู้เสียหายตามกฎหมายต่างประเทศ 3) วิเคราะห์ค่าตอบแทนผู้เสียหายในคดีอาญาตามกฎหมายไทย 4) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดตั้งกองทุนค่าตอบแทนผู้เสียหาย ผลการศึกษาพบว่า 1) ค่าตอบแทนผู้เสียหายในคดีอาญาตามกฎหมายไทยที่ใช้อยู่ในปัจจุบันยังไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ตามมาตรา 245 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 2) รูปแบบค่าตอบแทนผู้เสียหายในคดีอาญา เช่น การให้ค่าทำขวัญ การชดเชย หรือการให้ค่าสินไหมทดแทน ยังมีความเห็นที่แตกต่างกันอยู่ตามปรัชญาของกฎหมายและวิธีดำเนินการ เพื่อให้ผู้เสียหายได้รับค่าตอบแทนจากรัฐตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 245 ควรมีการจัดตั้งกองทุนเงินค่าตอบแทนผู้เสียหายขึ้น โดยจัดให้มีสำนักงานบริหารงานกองทุนเงินค่าตอบแทนผู้เสียหายในคดีอาญา มีคณะกรรมการเป็นองค์กรผู้มีความจพิจารณาวินิจฉัยในการจ่ายค่าตอบแทน และควรแบ่งประเภทค่าตอบแทนจากรัฐให้ชัดเจน

ชนัญญา กิจทวี (2546, น. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาโดยรัฐ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด หลักการ และกลไกการชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาโดยรัฐ ของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศญี่ปุ่น และพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 รวมทั้งกฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2546 เปรียบเทียบกับแนวคิด หลักการ และกลไก การชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาโดยรัฐ ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานของผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยมิชอบว่าสอดคล้องหรือขัดแย้งกันหรือไม่ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุง แก้ไขพระราชบัญญัติ และกฎกระทรวงดังกล่าวของประเทศไทยให้เกิดความชัดเจน เสมอภาค และมีประสิทธิภาพในการบังคับใช้ต่อไป

จากการศึกษาพบว่า แนวคิด หลักการ และกลไกการชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาโดยรัฐของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศญี่ปุ่นและพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.

2544 รวมทั้งกฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2546 เห็นว่าสอดคล้องกับแนวคิด หลักการ และกลไก เรื่อง การชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาโดยรัฐ ตามปณิธานสากลว่าด้วยหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานของผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรม และการใช้อำนาจโดยมิชอบ กล่าวคือ ในเรื่องแนวคิด การชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาโดยรัฐ เห็นว่ารัฐต้องรับผิดชอบชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรม เพราะรัฐไม่สามารถคุ้มครองพลเมืองของตนให้ปลอดภัยจากอาชญากรรม และถือว่าเป็นการขยายบริการด้านสวัสดิการสังคม ด้วยแนวคิดที่ว่า รัฐควรให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องการความช่วยเหลือในกรณีหลักการ การชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาโดยรัฐ เห็นว่าผู้มีสิทธิได้รับการชดเชย หมายถึง ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมที่ได้รับความเสียหายแก่ร่างกาย หรือจิตใจ จากการกระทำผิดอาญาที่ร้ายแรง และทายาทของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม หากผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมถึงแก่ความตาย สำหรับความผิดที่รัฐจะชดเชยความเสียหายต้องเป็นความผิดอาญาที่ร้ายแรง เช่น ความผิดเกี่ยวกับเพศ ชีวิต และร่างกาย ในส่วนประเภทของการชดเชยความเสียหาย ได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท กล่าวคือ ในกรณีที่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมที่ได้รับความเสียหายแก่ร่างกาย หรือจิตใจ รัฐจะชดเชยความเสียหายเป็นค่ารักษาพยาบาล ค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกาย หรือจิตใจและค่าเสียหายอื่นตามที่เห็นสมควร หากผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมได้รับความเสียหายจนถึงแก่ความตาย รัฐจะชดเชยค่าเสียหายเป็นค่าทำศพ รวมถึงค่าใช้จ่ายที่จำเป็นอื่น นอกจากนี้รัฐได้จัดตั้งกองทุน หรือจัดสรรงบประมาณประจำปี โดยมี “คณะกรรมการ” เป็นกลไกผู้มีอำนาจพิจารณาจ่ายค่าชดเชยความเสียหายดังกล่าวให้กับผู้มีสิทธิได้รับการชดเชยความเสียหายต่อไป

วิภาวี ชาตะนัย (2544, น. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การทดแทนความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรม มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดในการจำแนกประเภท สิทธิของเหยื่ออาชญากรรม ลักษณะของการทดแทนความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมในรูปแบบต่าง ๆ และศึกษากฎหมายไทยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทดแทนความเสียหายเหยื่ออาชญากรรม รวมทั้งข้อบกพร่องของกฎหมายดังกล่าว เพื่อหาแนวทางในการทดแทนความเสียหายให้แก่เหยื่ออาชญากรรมที่เหมาะสม โดยวิธีการศึกษาค้นคว้าเอกสาร (Documentary Study) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือ วารสาร บทความ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ระเบียบ ตัวบท

กฎหมาย บทความทางนิติศาสตร์ และทางสังคมศาสตร์ เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การเปรียบเทียบ

ผลการศึกษาพบว่า เมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้นเหยื่ออาชญากรรมคือผู้ที่ได้รับผลร้ายจากการกระทำนั้น และเหยื่ออาชญากรรมนั้นย่อมมีสิทธิต่าง ๆ ตามกฎหมาย รวมทั้งการได้รับการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจากผู้กระทำผิด แต่โดยสภาพทางเศรษฐกิจของผู้กระทำความผิดโดยทั่วไปไม่เอื้ออำนวยต่อการทดแทนความเสียหายต่อการชดใช้ค่าเสียหายด้วยเงิน รวมทั้งความเสียหายที่เกิดขึ้นบางกรณีไม่สามารถทดแทนได้ด้วยเงินตรา อันทำให้การทดแทนความเสียหายดังกล่าวไม่อาจก่อให้เกิดความยุติธรรมได้อย่างจริงจัง

วีระศักดิ์ แสงสารพันธ์ (2544, น. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องผู้เสียหายในคดีอาญา : การศึกษาสิทธิและการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ต้องการทราบว่าภายหลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แล้ว ผู้เสียหายในคดีอาญามีสิทธิตามกฎหมายประการใดบ้าง 2) เพื่อทราบว่าการดำเนินกระบวนการยุติธรรมภายใต้แนวคิดกระบวนการยุติธรรมแนวทางสันติ (Restorative Justice) 3) เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายของประเทศไทยให้มีบทบัญญัติที่รองรับสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาไว้เป็นหลักประกันตามกฎหมายว่าผู้เสียหายในคดีอาญามีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครอง การช่วยเหลือและการปฏิบัติที่เหมาะสม จากผลการศึกษาพบว่า กระบวนการยุติธรรมในปัจจุบันได้เน้นหนัก (Focus) ไปที่การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยละเลยสิทธิของเหยื่ออาชญากรรม (crime victim) หรือผู้เสียหายในคดีอาญา (injured person) กล่าวคือ ผู้เสียหายในคดีอาญากลายเป็นผู้ที่ถูกลืมโดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ทั้งที่ผู้เสียหายในคดีอาญาเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการเริ่มต้นการดำเนินคดีและสมควรจะได้รับการคุ้มครอง “สิทธิ” และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยรัฐและองค์กรต่าง ๆ ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ในกระบวนการทางกฎหมายเมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นโดยเฉพาะความผิดอาญาร้ายแรง (Violent Crimes) ผู้เสียหายในคดีอาญาและเหยื่ออาชญากรรมมักไม่ได้ความสนใจจากองค์กรต่าง ๆ ในกระบวนการยุติธรรมมากเท่าที่ควร บุคคลเหล่านี้เมื่อต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกลับได้รับการปฏิบัติเพียงในฐานะเป็นเพียงพยานหลักฐานชั้นหนึ่งที่ทำให้การดำเนินคดีอาญาดำเนินบรรลุผลเท่านั้น ความเสียหายที่บุคคลเหล่านี้ได้รับทั้งทางชีวิต ร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สินซึ่งในบางกรณีนั้นไม่สามารถที่จะเยียวยาให้กลับคืนสู่สภาพเดิมได้ ตลอดจนผลกระทบทางด้านจิตใจ ที่หวาดกลัวต่ออาชญากรรม (fear of crime) รัฐโดยกระบวนการยุติธรรม

ทางอาญาก็ยังไม่อาจแก้ไขหรือเยียวยาผู้เสียหายได้อย่างชัดเจน ทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในด้านของนั้นเป็น “ความยุติธรรมที่ซ้ำเติมความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับอยู่แล้ว” กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือผู้เสียหายในคดีอาญาไม่มีสิทธิที่ชัดเจนเพียงพอที่จะเป็นหลักประกันว่าเจ้าหน้าที่และองค์กรต่าง ๆ ในกระบวนการยุติธรรมจะให้ความช่วยเหลือ หากว่าต้องตกอยู่ในฐานะเป็นผู้เสียหาย หรือมีการเรียกร้องขอให้ดำเนินการเช่นนั้นจากผู้เสียหายในคดีอาญา จนกระทั่งปี ค.ศ. 1985 องค์การสหประชาชาติได้ประกาศรับรองสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาหรือเหยื่ออาชญากรรมโดยได้ประกาศ “ปฏิญญาว่าด้วยหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานสำหรับเหยื่ออาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยมิชอบ” (Declaration of Basic Principle of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power) อันเป็นมาตรฐานรับรองสิทธิต่าง ๆ ของเหยื่อหรือผู้เสียหายด้วยการกำหนดหลักการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐที่พึงปฏิบัติต่อผู้เสียหายในคดีอาญานับตั้งแต่เริ่มดำเนินคดีจนถึงขั้นตอนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำ เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาและเหยื่ออาชญากรรมว่าจะได้รับการคุ้มครอง การช่วยเหลือและการปฏิบัติที่เหมาะสมจากองค์กรต่าง ๆ ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาด้วยความเชื่อว่าผลของการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาภายใต้แนวคิดของกระบวนการยุติธรรมแนวทางสันติ (Restorative justice) จะทำให้การอำนวยความสะดวกตามกฎหมายเป็นความยุติธรรมที่มีคุณภาพมากขึ้น มีความยืดหยุ่นมากขึ้นเพียงพอที่จะทำให้อคติที่จะขึ้นสู่ศาลลดลง ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และทำให้การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น หลักประกันดังกล่าวมีสาระสำคัญ 3 ประการ คือ 1) การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม (Access to justice and fair treatment) 2) การได้รับการชดเชยความเสียหายโดยรัฐ (Compensation) 3) การให้ความช่วยเหลือแก่เหยื่อ (Assistance) จากการศึกษากฎหมายไทยพบว่า ผู้เสียหายในคดีอาญาหรือเหยื่ออาชญากรรมยังเป็นผู้ที่ถูกละเลยอยู่มาก กฎหมายอาญาของไทยยังไม่มีบทบัญญัติถึงการจ่ายค่าชดเชย หรือค่าทดแทนความเสียหายที่ผู้เสียหายในคดีอาญาได้รับ ทำให้ผู้เสียหายต้องดำเนินการฟ้องร้องคดีด้วยตนเองในทางแพ่งซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงมาก หรือหากผู้เสียหายสามารถฟ้องร้องคดีได้แต่จำเลยเป็นคนยากจน ผู้เสียหายก็ไม่สามารถได้รับการชดเชยอยู่นั่นเอง ดังนั้นผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมจึงขาดหลักประกันในการที่จะได้รับการแก้ไขเยียวยาอย่างเพียงพอ

แม้สิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาของไทยมีอยู่มากพอสมควรโดยเฉพาะสิทธิในการดำเนินคดีในฐานะที่เป็นคู่ความ หากแต่กระบวนการในทางกฎหมายที่ทำให้เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยให้ความเอาใจใส่ต่อสิทธิที่พึงได้รับของผู้เสียหายนั้นคง

ต้องอาศัยกระบวนการในการบัญญัติกฎหมายที่ชัดเจน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดผลในการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้แล้วในรัฐธรรมนูญยังได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานเป็นหลักประกันแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาไว้ด้วย อันทำให้การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาสามารถที่จะขยายขอบเขตออกไปได้ อีกทั้งการให้ความช่วยเหลือแก่เหยื่ออาชญากรรมก็มีความสำคัญที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ทั้งนี้เพราะไม่ว่าจะเป็นผู้เสียหายหรือผู้กระทำผิดล้วนต่างเป็นสมาชิกในสังคมซึ่งต้องกลับคืนมาใช้ชีวิตร่วมกันในสังคม การช่วยเหลือจากสังคมโดยที่รัฐเป็นผู้สนับสนุนนี้จึงเป็นสิ่งที่ขาดเสียมิได้ ทั้งนี้เป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่าอาชญากรรมไม่ก่อให้เกิดผลดีต่อผู้ใด มีแต่จะสร้างความเจ็บปวดให้บังเกิดขึ้น กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงสมควรที่จะเป็นเครื่องมือในการเยียวยารักษาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมทุกฝ่าย เพื่อนำความยุติธรรมและสันติสุขกลับคืนมาสู่สังคมอีกครั้งหนึ่ง และยังเป็นการเสริมสร้างให้เกิดความเข้มแข็ง

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กล่าวมานี้ การบัญญัติกฎหมายจะต้องมีความชัดเจน สอดคล้องกับมาตรฐานสากล ในการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญา เหยื่ออาชญากรรม และสิทธิมนุษยชน โดยจะต้องมีการปรับปรุง การแก้ไขกฎหมายและการบัญญัติกฎหมายพิเศษ เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงานยุติธรรมทางอาญา และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการบังคับใช้กฎหมายให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งย่อมเท่ากับเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการควบคุมและป้องกันอาชญากรรม

ผลการศึกษายังทำให้เห็นอีกว่า สังคมไทยยังต้องการพัฒนาความคิด ทศนคติและวางมาตรการคุ้มครองสิทธิอีกหลายประการ โดยเฉพาะการทดแทนความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมสิทธิของเหยื่อ และการให้บริการแก่เหยื่อและบุคคลที่อ่อนแอในสังคมที่ต้องการความช่วยเหลือจากรัฐและสังคม ดังนั้นเพื่อให้การคุ้มครองสิทธิและหลักประกันแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาสามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรมสำหรับประเทศไทย ในเบื้องต้นสมควรที่จะดำเนินการภายใต้ขอบเขตของเนื้อหาดังต่อไปนี้

- 1) การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาและเหยื่ออาชญากรรมอย่างเหมาะสม ตลอดจนกระบวนการดำเนินคดี
- 2) การให้มีการแจ้งให้ผู้เสียหายทราบถึงสิทธิและความก้าวหน้าในคดีที่ตนเป็นผู้เสียหายในทุกขั้นตอนของกระบวนการดำเนินการในทางกฎหมายอันอาจส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ในทางส่วนตัวและความปลอดภัยของผู้เสียหายในคดีอาญา
- 3) การชดเชยความเสียหาย (Restitution) ต้องเป็นส่วนหนึ่งของคำพิพากษาในคดีอาญาโดยที่ผู้เสียหายไม่จำเป็นต้องฟ้องเป็นคดีแพ่งอีกต่างหากโดยเฉพาะในคดีอาญาร้ายแรง

4) การฝึกอบรมบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม ตลอดจนบุคลากรอื่นที่เกี่ยวข้องให้มีความรู้ ความเข้าใจในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาอย่างมีประสิทธิภาพในฐานะผู้มีวิชาชีพ (Professional experience in victim's services) และ

5) จัดตั้งหรือส่งเสริมให้องค์กรเอกชน หรือมูลนิธิในการจัดตั้งศูนย์ให้ความช่วยเหลือแก่เหยื่ออาชญากรรมโดยเฉพาะในคดีอาญาร้ายแรง

ส่วนในระยะยาวสมควรที่จะมีการส่งเสริมกระบวนการในการศึกษาและวิจัยที่เกี่ยวกับปัญหาของเหยื่ออาชญากรรมต่อปัญหาในการควบคุมและป้องกันอาชญากรรม ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อเป็นการสำรวจและรวบรวมข้อมูล ตลอดจนสภาพความเป็นจริงเพื่อพิจารณาปฏิรูปกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมต่อไป

4. กรอบแนวคิดในการศึกษา

